

SLOVAN

mesečnik za književnost,
▪ umetnost in prosveto ▪

X. — 1912. — 2.

S. MAGOLIČ 1900

VSEBINA.

C. F. Golar: Kranjska svatba	35	Čtivo:	
Milan Pugelj: Mrtva hiša	36	„V boj za dobro čtivo“.	
Slavko Taborski: Voznik Kocjan . 40		Koledarji:	
Petruška-Radivoj Peterlin: V bo-		Koledar Družbe sv. Mohorja*. — Koledar	
žični noči	44	Družbe sv. Cirila in Metoda. — Ilustrovani Na-	
A. M.: Bjelinski in njegova doba . . 45		rodni koledar. — „Strossmayer“. — „Veliki Ja-	
Paštuškin: Iz knjige „Misel in polt“ . 48		dran“. — Sokolska himna.	
Pravljica	51	Prevodi:	
Grohovac Ivo: Zgradil sem	52	Emil Zola: Polom. — Oliver Twist. — Velika	
S. Šantel: „Deseti brat“ v podobah 53		vas. — Vdovica. — Machar J. S.: Rim.	
Petruška-Radivoj Peterlin: Kovač 55		Revijalni listi:	
Dr. Fr. Ilešič: Jurčič v svoji do-		Veda. — „Tamburica“.	
mačnosti	56	Gledališče:	
Pavel Golob: Bog poživi!	57	Jelenc V. F.: Vaška romantika. — „Naša kri“. —	
Kmetamarija: Luč	58	„Mati svetega veselja“. — Večna „Magdalena spo-	
Listek	59	kornica“.	
Čitalnica:		Glasba:	
Ko je bila ljubljanska „Čitalnica“ mlada . . .		„Novi Akordi“.	
		Raznoterosti:	
		G. dr. Ivan Lah. — Gogolj v slovanskih pre-	
		vodih. — Glagolica v župniji sv. Ruperta na Do-	
		lenjskem. — Nižji in višji narodi.	

NAŠE SLIKE.

Ljubomir Babič: Ozalj s Kolpe. Umetniška priloga (str. 33). — **Ilustracija** narodne pravljice. Umetniška priloga (str. 49). — **Bosna**: Pod Bočcem v Bosni (str. 41); Planinska koča (str. 46); V dolini Rame (str. 52); Partija s Prenja (str. 57). — **Vavpotič Ivan**: Ilustracije „Desetega brata“: Na Slemenicah (str. 53); Krjavelj in Urša (str. 54). Vinjete.

LISTNICA UREDNIŠTVA.

Ognjeslav: Ne gre! — **Sambom**: Motivacije ni zadosti; saj ni rečeno, da jo je on vzel le radi njenega stanja. Neke naturalistične poteze bi zahtevale več občutja, da bi prešinila spis poezija.

Nenaročenih rokopisov uredništvo ne vrača!

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom**: Dvostopna petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru. u

LJUBOMIR BABIĆ: OZALJ S KOLPE.

KRANJSKA SVATBA.

Že piskajo, vriskajo, bas že buči,
na svatbo, na radost vsa srenja šumi.

Harmonike, svatje in kotli mesa,
nebeško veselje je tukaj doma.

Kot limbar nevestica mlada blešči,
kot purpala rdeča in modrih oči.

A ženin kot javor visok je in jak,
pred Belgradom Lavdon ni bil tak junak.

In godci, harmonike, bas, klarinet,
veselje in rajanje mladih deklet.

Oj, hopsasa, hopsasa, dideldidaj,
to radosten ženitovanjski je raj.

Bobni, bobni hiša in okna zvenčē,
objemajo kmetje kmetice mladē.

Za mizo s tetō starejšina sedi,
in vino se mu iz majolke iskri.

Potice orehove sladko diše,
kolačev in štrukljev so mize polnē.

Od radosti ženin se Janez smehlja
in pušelj spreminjast na prsih ima.

„Predobri moj stric, moj preljubi Andrej,
oj, naj se zahvalim srčno vam najprej,

ker dali ste hčerko mi svojo ljubō,
v oltarju ni Uršula lepa tako;

ker dali ste hčerko mi svojo v spomin,
tak bistro, blestečo kot svež rožmarin.“

Nevestica plaha žari in rdi,
kot zarja blestijo se njene oči.

„Oj Micka, ti rožica moja sladká,
le primi kozarček, to zdravje ti dá.

Saj vince je dobro in polno moči,
le pij, da še lepše ti lice zardi.“

Nevestica pije, izpije do dna,
natoči kozarec, ga ženinu dá.

In gledata verno iz oči si v oči,
in v mislih se srčkata, da se znoči.

„Moj Janez,“ nevestica dahne skrivaj,
zardi vsa žareča kot rožasti maj.

A zdaj starejšina majolko je vzela
in „Oče nebeški“ pobožno zapel.

In peli iskreno ž njim svatje so vsi,
družice cvetoče, drugovi mladí,

nevesta in ženin in ženinov brat,
berač za pečjo in nevabljeni svat.

A glej, kaj zgodi se — Nebo zažari —
navzgor vse povzdigne strmeče oči.

— Nebesa razmaknejo se na stežaj,
odklenjen široko presveti je raj.

Na zlatih oblakih Bog oče sloni
in rdečega vinca kozarec drži.

In trči z nevesto in se ji smehlja
in vošči sto lepih ji sreč od srca.

Želi ji sinov in cvetočih hčerā,
tak zalih in pridnih kot ona samā.

Kot solnce je Bog ves blesteč in žareč,
in svatom nazdravlja, v nebo plameneč.

Oj, hopsasa, hopsasa, dideldidaj,
to radosten ženitovanjski je raj.

Veselje in rajanje, petje in smeh,
tako mi svatujemo v kranjskih vaseh.

MRTVA HIŠA.

III.

(Konec).

Služkinja Reza, ki je stregla gospoda in gospo, je zvedela nenavadno novico. Pošepetala jo je že deklam in tako je naglo pričela ugibati o položaju vsa služinčad. Za večino je bil to zanimiv dogodek, ki se je samo šepetal od ust do ust, ne na glas razkladal. Domačica se je oblekla v črno obleko; ali je to storila zaradi bližnjega poloma? Hči ima vso razmršeno frizuro; ali je to zato, ker se bliža hiši nesreča?

Najbolj je bil prizadet stari hlapec Jošt, ki je bil že trideset let pri hiši. Služil je še pri očetu tedanjega gospodarja, doživel je njegovo smrt, njegov pogreb, vse še vidi pred sabo, kako umira na postelji siv starček, grabi po rjuhi s koščeni prsti in gleda nazaj preko čela, ker so se mu oči že zvrnile. Za par dni je pogreb. Tisti, ki gre prvi za krsto in neprenehoma tišči belo ruto na oči, je sedanji gospodar Ropaz. Mlad je, oženiti se bo moral. Pozneje pridejo veselejši časi, svatbo obhajajo, po hiši poje mlada žena, ki je lepa in ljubka kakor angelček na podobi.

Tisti stari Neži, najstarejši dekli, je hudo kakor Joštu. Tudi ona je že pri hiši — morda petindvajset let. Spominja se še, kako je bilo takrat, ko je prvokrat prišla v hišo nevesta. Stara Maruša, ki jo krije že davno grob, je takrat še živela. Ona je izredila sedanjega gospodarja in mu nadomeščala mater, ki je umrla kmalu po porodu. Nevesto je čakala pri vratih in jo pričela takoj škropiti z blagoslovljeno vodo.

„Da bi Bog dal srečo, da bi Bog dal zdravje, Bog vas blagoslovi...“

Nevesta je bila prešerna, mlada in smejala se ji je v obraz.

Zvečer je rekla Maruša: „Hude čase boste dočakali! Božji besedi se je smejala!“

Jošt je kimal in mislil in tudi Neža: „Božji besedi se je smejala, poglejte!“

Pozneje so vse to pozabili. Imeli so posla samo z gospodarjem, z njo skoro nikoli. Gospa se je izprehajala, čitala knjige, vezla bele prte

ali sedela v družbi in se zabavala. In vse tako so tekla leta in se bližali ti nenavadni časi.

Jošt je hodil tisti večer, ko je zvedel novico, dolgo okoli hleva, kakor bi bil pozabil, česa se mora lotiti, in bi se ne mogel spomniti. Rokave si je vihal do komolcev, gologlav je bil, plešast, in njegov obraz je bil stisnjen v globoke, rjave gube. Prijemal je plavi predpasnik, ga mečkal, spuščal in zopet grabil.

Ko je prišel nazaj k hlevskim vratom, se mu je zaplел z verigo med noge čuvaj Sultan. Moral je sestri na tnalno in odmotati verigo. In ko mu je silil Sultan z gobcem v obraz in iztezaval jezik, da bi mu obliznil lice, je Jošta napadla tesnoba in žalost.

„E“ — je rekel — „Sultan moj, zdaj pojdeva midva, zdaj pojdeva! Kdo ti je nosil zdravilno travo, ko si bil bolan, kdo ti je vlil olja v gobec? Jaz, ali ne?“

Zvečerilo se je in pooblačilo. Komaj je bilo še mogoče videti konturo bele hiše in črne plasti kostanjev na vrtu, lopa tik njih pa je bila že popolnoma utonila v temini. Po listju je šumela nekaj časa sapa, potem je vse utihnilo in iz splošne tišine je bilo razločiti kmalu prve rahle deževne kaplje.

Pes je položil Joštu glavo na koleno in pričel cviliti nanj, kakor bi razumel, kaj pomenijo njegove besede.

„He!“ je dodal Jošt. Kolikokrat si tekel z mano na polje, kolikokrat s polja! Tisočkrat za vozom, ali ne, Sultan, neštetookrat!“

Sultan je zacvilil še huje, kakor bi jokal.

Jošt je stopil v hlev. Od jasli na desni je obrnila glavo kobila, umaknila život k zidu in ga vabila s svojimi velikimi in blagimi očmi.

Jošt se je ustavil in jo nagovoril: „No, Fuksa, trudna si, kako da še ne spiš?“

Kobila se je še bolj stisnila k zidu in iztegnila še dalje proti Joštu.

„Zaspi, zaspi! Nisi lačna, nisi žejna, kar umiri se!“

Potrepal jo je po gladkem bedru in stopil k njeni glavi. Dvignila je gobec, iztegnila gornjo ustnico, razgalila gornjo čeljust — nasmejala se mu je kakor prijatelj prijatelju.

Joštu je bilo, kakor bi ga držala velika, nevidna roka za prsi in mu jih stiskala. Postal je sam sebi pretesen. Dušilo ga je, pritiskalo mu na senca, tiščalo v glavi.

„Ti — Fuksa —“

Oklenil se je kobile okoli vratu, skrnil v njeni košati grivi svoj stari obraz in ni mogel spraviti besed skozi grlo.

„Šli — šli —“ je jecal in se trudil govoriti. „Šli bomo!“

Pričel se je tresti po hrbtu in padel bi bil, če bi se ne bil oklepel kobilinega vratu. Po umu mu je legla nemirna zmedenost in z vso silo se je trudil, da bi se iz nje izmotal.

„Kako me je pograbilo, kako me je, pogledajte!“

Dvignil je obraz iz grive in pričel govoriti kobili, ki je metala uhlje nazaj in grabila z ustnicami po Joštovi srajci in rami.

„Tekla si nekoč, po spomladanskem solncu tekla, pa mlada si bila, vihrava: zvrnila si gospodarja. Gospa je naročila: Jošt, pretepi jo, to noro žival! Zunaj je čakala, jaz pa sem se zaprl v hlev, se postavil na sredo, kričal in udrihal z bičem po črnih tleh: Ná, ná, grdoba, evo, ná, ná, zapomni si, ne zvrčaj gospodarja, evo ti, ná, ná! Še nikoli te nisem udaril.“

Izpod stropa gori zakajena petrolejka, v levem kotu leži siva krava in prežvekuje, kobila prestopa in Jošt se še nečesa spomni in pripoveduje.

„Enkrat je sedla nate domača hčerka — Alma. Kako si se nesla takrat, nesla se, hej! V solncu po beli cesti, v sreči! Zdaj je vse minilo. Kakor struga smo vsi, po kateri ne teče, več voda!“

Neža je prišla v hlev in ga klicala k večerji.

Oba sta šla.

Enakomerno je deževalo. Vse je bilo tiho in temno, samo lopa je žarela in odmevala v raztrganih ženskih glasovih.

Skozi nezastrite šipe je bilo videti gospo v črnini in hčerko, ki je sedela sključeno kakor starka.

Jošt in Neža sta postala tik hleva in gledala na ženski z dolgim, nepretrganim pogledom. In pri tem je vstajale v obeh enako mrzlo čustvo, ki se je oblikovalo v gručo nezadovoljnosti in mržnje. Ti pogledi, ki so se bolj in bolj ostrili,

so videli v teh ženskah dva črva, ki sta izjedla in izpodkopala dom — to belo hišo, strmečo v črno deževno noč, posestva okoli nje, te črne kostanje, zibajoče se v mokri temi. Glodala sta, dolga leta glodala. Zdaj ni več korenin in vse bo padlo.

Neža je vzdihnila in tudi Jošt. Umaknila sta se za hlev in sedla tam na dolgo bruno, ki je ležalo ob zidu.

„Kam bi šla?“

„V grob!“ — je odgovorila Neža težko in zasopljeno, kakor bi prišla z dolge poti.

„Kako hočeva — živa ne moreva!“

Besede so se jima zadirale. Bilo je, kakor da sta se šele nocoj našla in spoznala — dva nesrečna človeka, ki sta prekasno zagledala grenko resnico svoje usode.

„Nekaj sem nabral za stare dni, za smrt. Štiristo kron je —“

„Tudi jaz sem spravljala. Dvesto kron bo — ne več! Rada bi, da bi po cerkvenih stolpih zvonilo, kadar umrjem. Tri dni po trikrat!“

Jošt je preložil noge, zmajal glavo in dodal: „Dal bi, če bi kaj pomagalo, če bi se dalo rešiti! Rečem ti — —“

Dež je bil ponehal in oblaki so se pričeli trgati.

Odšla sta v hišo.

IV.

Gospa Ropazova, ki je prej rada govorila, da je nervozna in da ponoči ne more spati, je bila zdaj resnično nervozna in res ni mogla spati. V dolgih nočeh, ko se je valjala po razgreti in neprijetni postelji, je bila premislila vso svojo minuloost in sedanost in našla je tako, da je bila ona največja žrtev bližajočega se poloma in da ni bila zašla s svojo poroko v prave roke. Potrebovala je nekoga močnejšega in jačjega, ki je gledal od druge strani življenje, ki je bil trši in zdravejši kakor njen mož.

V njeno razmerje do moža, do njegovih poslov in do te hiše, ki skoro preneha biti njen dom, se je spletla močna mreža mržnje in nezadovoljnosti. Kakor bi jo bili ogoljufali z bedastimi pretvezami za nekaj velikega, kar se zove njeno življenje, ali kakor da bi ji bili nastavili med rože nevidne zanke, v katere se je zapletla, ujela in padla tako globoko, da se ni več mogoče izkupati iz propada.

Ta človek, ki je bil zdaj njen mož, ji je pisal nekoč pred leti dolgo zaljubljeno pismo. Ona ga ni poznala, ko pa je izgovorila svojim staršem njegovo ime, sta ji oče in mati čestitala: „Kako si srečna, Marta, presrečna si!“ — In tako

je bila njena sreča to, da se je zapletala v robidovje in trnje in propadala.

V takih mislih jo je oprijel nenavaden divji strah pred pomanjkanjem, uboštvo in pravim beraštvom samim. Mogoče je gledati razcapano žensko ob cesti, ki nadleguje mimoidoče z molitvijo in prošnjami, da se poslušati moledovanje stradajoče žene bolnega obrtnika, ali kako je to, kadar se zamenjajo vloge in si sama beračica ob cesti in stradajoča žena?

Nikjer ni človeka, ki bi podal sam od sebe roko in potegnil iz kaluže, iz tega gadnega blata, ki gazijo noge nehote globlje vanje, ki sega že do glave in obeta, da jo zaduši.

Gospa Ropazova je klečala pred možem, prosila ga in kričala nanj: „Dobi denarja, reši nas!“ —

On ne more, on noče, on ne razume tega. Zato se je odločila, da pojde sama prvič v svojem življenju iskat tuje pomoči, moledovat, beračit.

Oblekla se je v črno, pokrila črn klobuk, nataknila črne rokavice do komolcev in potegnila preko obraza gost pajčolan. Njena postava je bila sveža in lepa. Šla je naglo, gledala predse v nedoločno daljo in mislila na notarja Grudeža, kamor je bila namenjena. Ta Grudež jo je pred nedavnim časom zalezoval kakor dijak svojo mladoletno izvoljenko. Če je bila sama na izprehodu, se je takoj pojavil v bližini, če je bila sama na domačem vrtu, je sedel kmalu tik nje, in nekoč je zašel celo v njeno sobo, sedel na zofo in prosil s sklenjenimi rokami in mučeniškim glasom, naj ga ljubi, samo en trenotek ljubi.

To so bile zanjo šale in zabave, ali zdaj v teh resnih dnevih — se ji je vendar zdelo, da ji je notar Grudež najbližji človek, ki mu lahko zaupa svojo nezgodo.

Malo pred poldnem je prišla v njegovo pisarno in po njem povprašala. Mlad pisar ji je odprl vrata v desno sobo in tam je sedel notar za široko založeno mizo, se nasmejal izpod aktov in planil proti njej.

„Prekrasno!“ — je rekel, stiskal z eno roko desnico in zapiral z drugo vrata. „Prekrasno, prekrasno! Sedite, zlata moja!“

Sedel je tik nje na zofo in odložil z levo na bližnjo mizico zlati nanosnik. Njegov obraz je bil brez nanosnika čudno dolg, nos sključen in smešen, oči vodene in nekako opolzke.

Gospa je dvignila pajčolan na gornjo polovico čela, pri tem se ji je razgalil na levi roki polni in beli komolec in notar ga je takoj poljubil. Ropazova je zakrila oči in pričela ihteti.

„Marta, ti zlata, kaj ti je, zakaj?“

Marta je jokala in Grudež se je sam domislil. „To je zaradi financ — jaz sem že davno vedel!“

„Vedel si — ah! — in ti mi nisi povedal! Kako ste ravnali z mano — vi vsi? Ali ste sploh ljudje?“

„Takt me je zadrževal. In o tem, moja ljuba, je težko govoriti!“

Marta se ga je oklenila, mu skrila objokano lice na prsih in ga prosila: „Reši nas, ti nas reši, pomagaj — — dragi —“

Notar je zardel, se oprostil polagoma in rahlo njenega objema, vstal in pričel hoditi po sobi. Gospa je tiho jokala.

„Precejšnje svote je treba!“ — je rekel in zakašljal: „Hem, hem! Kje bi se dobil denar? Jaz ne razpolagam z njim! Pisarna — to nese toliko, da se životari!“

Stopil je k mizici in nataknil nanosnik.

„Kako se mi smiliš, ti uboga Marta! Pravo sočutje imam s teboj, srce me boli! Ko bi ti mogel pomagati — takoj bi, da!“

Marta se je dvignila, prenehala ihteti, obrisala obraz in oči, potegnila pajčolan nazaj po licih in odšla naglo in brez slovesa. Vso pot proti domu si je ponavljala v mislih, kako je ta svet nizek, kako podel, kako breznačajen, hudoben, fej! In razburjenost, ki jo je preobvladala, je tudi doma ni zapustila. Poiskala je Almo in jo peljala v svojo sobo.

„Ali si bila pri njem?“ — je vprašala Alma.

„Ne, čemu? — Ali nisi rekla, da mu boš sama pisala?“

„Da! Ali premislila sem si: jaz mu sploh ne bom pisala. To je ostudno! Sram me je!“

„Ne! Ti mu moraš pisati! Zato, da spoznaš, kak neznačajnej je!“

Alma se je branila in po odločnih zahtevah matere je sedla za mizo in izgovorila kakor stroj: „Diktirajte mi!“

Nato je hodila po sobi in narekovala: „Dragi! Tresem se v negotovosti, ko ne vem, ali ti smem zaupati svojo nesrečo, ali te smem prositi pomoči!“ — —

Alma je popisala vse štiri strani pisma in ga dala ob koncu materi. Stopila je pred veliko zrcalo v kotu in segla z rokami v lase. „Jaz sem še mlada!“ — je rekla sama sebi. „Moje življenje pojde preko vsega tega. Samo zdaj je nerodno!“

Zvečer je prinesel postrežček Rudmanov odgovor. Glasil se je: „Draga Alma! V tvojem pismu me je nepopisno globoko zadela Tvoja

nesreča in resnično mi je žal, ker Ti ne morem pomagati. — Jutri za nekaj tednov odpotujem in se kar tukaj poslavljam. Tvoj vdani — —“

Alma je zardela, nato prebledela, njena mati pa se je smejala strupeno in razdraženo: „To je —! Zdaj vidiš!“

V.

Gospa Ropazova je obvestila v primerno izpremenjeni obliki svojega moža o dogodku pri Grudežu in o prošnji in pismu, ki ga je pisala Alma Rudmanu. Ta dva slučaja sta staro Ropazovo prepričanje potrdila in misel, da bi mu pomagali prijatelji in znanci, je iz njega popolnoma izginila.

Neko nedeljsko popoldne pa, ko je hodil sam po svoji sobi, so se začuli na stopnicah okorni in težki koraki. Nerodni črevlji so ropotali po hodniku in se ustavili pred njegovimi vrati. Nekdo je potrkal.

Ropaz se je odzval in sedel v zamišljeni zmedenosti za mizo, kakor da bi delal. V sobo je stopil najprej njegov hlapec in za njim najstarejša dekla. Jošt je imel na sebi nedeljsko obleko, suknjič se je zdel premajhen, hlače preozke, golenice lopatastih škornjev pretesne in tudi klobuček, ki ga je držal v roki, je bil videti kakor igračka. Izpod vrata je gledala pisana ruta. Neža je stala za njegovim hrbtom. Oblečena je bila v košato, črno obleko, krila je imela izpodvezana in na visokih črevljih so se svetili okoli gumbnic majhni medeni okovi.

„Dober dan!“ — je dejal Jošt in potegnil z roko po gubastem in gladkoobritem obrazu. Klobuček je prekladal iz rok v roko in ni vedel, kam bi ga odložil. Naposled ga je stisnil med kolena in pričel segati v nedra.

„Mi vemo“ — je pričel kimati in glas mu je bil čudno raskav in z eno roko je napravil kretnjo po zraku — „vse! Midva — ta-le za mojim hrbtom (pokazal je s palcem nazaj preko rame) in jaz — midva bi rada pomagala!“

Privlekel je na dan drobno hranilno knjižico in tudi Neža je pričela moleti mimo njegove rame enake zamazane bukvice.

Ropazu je postalo vroče.

„Od mladosti sva tukaj, pri tej hiši!“ — je rekel Jošt zamolklo. „Dolgo je —.“

Ropaz se je tresel in pričel umevati. Jošt je zopet povzel s trdim, težkim glasom: „Dava vse — rada! Tudi nama je grenko — da!“ —

Spačil je za hip obraz in nato pokimal in rekel še enkrat: „Da!“ —

Ropazu je šinilo po glavi, če je to mogoče in zakaj je mogoče. Ti preprosti, izžeti trpini, da bi bili to tisti ljudje, o katerih se govori na svetu, a se zdi, da nikjer ne živijo?! Zgrabilo ga je silno čuvstvo in oči so se mu zameglile.

„Ne moreta pomagati!“ — je rekel komaj slišno in umevno. „Manjka dosti! — Ali — kako bi — draga — —“.

Ropaz je nenadoma na glas zaihtel, Neži je ušel visok in oster jok in tudi Joštu se je stisnil obraz v še gostejše gube, v katerih so drobne, sive oči popolnoma izginile. Vsi trije so jokali.

VI.

Pozneje so odpeljali tuji ljudje živino in izvozili pohištvo nekam proti mestu. Služinčad se je raztepla na vse kraje, domači so se izselili in ko je nekega večera stal Ropaz pred zapuščeno in prazno hišo, se mu je zdelo, da je ta hiša kakor človek, da je nekoč živela, zdaj pa je umrla po dolgi in težki bolezni.

Bil je samoten jesenski večer brez sape. Pod nebom — kakor med zvezdami — so leteli žerjavi in kričali in kričali. Velih listov, ki so viseli od vej kostanjev, se je oprijemala hladna vlaga, jih težila in izjedala. Padali so z rahlim šepetom po mokrih, črnih klopeh in po mrzlem pesku kakor bolni nočni metulji, ki še frfotajo s krili, a ne morejo več najti smeri in ravnotežja. Oreh tik hleva je bil že popolnoma gol in svoje dolge, stare veje je iztezal proti nebu, kakor bi molil in prosil pomoči.

Pred Ropazom se je razprostirala hiša — siva in ogromna. Iz nje ni bilo od nikoder šuma, od nikoder ropota, od nikoder besede. Brez utripa je strmela v noč, brez diha življenja. Nobeno okno ni pogledalo po prostrani jesenski krajini z jasno lučjo, vsa so bila temna in zaprta kakor oči mrličev.

Bila je mrtva hiša.

VOZNIK KOCJAN.

I.

Hej, Lucka! . . . Počasi in nevoljno škripaje se je premaknil voziček, zaškrtała je zmrzla cesta, Kocjan je počil z bičem v pozdrav in slovo speči vasi, skočil spredaj na voz in se tesno zapel v oguljeno in že tolikokrat zakrpano suknjo. Premišljeno je odpela ura v zvoniku Sv. Barbare tri, zvonki glasovi so se razlili preko doline, odplavali do gozdnatih gričev, posutih tupatam z belimi skalami kakor z mirno in slepo strmečimi duhovi, se trepetaje vrnili in utonili visoko nekje v meglenem morju. Za hip se je zganila vas, iz gozda, v sivo jezero potopljenega, se je začulo tiho šepetanje, vzdramila se je narava za trenotek in zopet zadremala.

„Hej, Lucka!“

Kocjan je odpel suknjo, izvlekel iz globokega žepa zelenko, jo nastavil pod dolge, razmršene brke in pil grgraje v dolgih požirkih. Zadovoljno mlaskaje je položil steklenico v cunje poleg sebe in se skrbno zaril, toliko da ni izginila glava v visokem, debelem ovratniku.

„Bodi urna, Lucka! Saj ne voziš zastonj, ovsu dobiš, lepo rumenega, in tudi zeblo te ne bo, če stopiš hitreje.“

Lucka je resignirano zmigala z ušesi, a korakov ni pospešila. Ni ji bilo mar ne za mraz ne za oves; tuintam, kjer se je postavil debelejši kamen nasproti cvilečim kolesom, je počasi, počasi potegnila voziček, kakor bi se bala, da se ne stare kolo nad kamenito trmo.

„In spet ga bo kak požirek,“ je premišljeval Kocjan. „To pogreje, kakor bi se naslonil na gorko peč.“

Daleč zadaj je utonila vas, na obeh straneh ceste je stal gozd v mračni tišini, vitke, visokostase smreke in jelke so se skrivnostno pogovarjale z možatimi hrasti, ki so moléli gole veje v zrak, kakor bi si fantje razgalili krepke ude, da brez besed pokažejo svojo moč sovražniku. Škripanje koles in enakomerni ropot kopit ni

motil tajnega pogovora narave, niti samozadovoljnega modrovanja Kocjanovega.

„In Ljubljana . . . ej, že dolgo je nisem videl! Kje so tisti časi! Ampak lepa mora biti zdaj, še lepša, kakor je bila takrat . . . Kako gre že tista: Stoji, stoji . . .“

Hripavo je prišlo iz prsi, Kocjan se je zasmejal in utihnil.

„Ne gre več, ne gre, stare harmonike niso več za ples. A v tistih časih, takrat pa takrat. — Hej, Lucka!“

Odšle so misli, v tista leta so potovale nazaj, ko je nerad, pa s ponosom služil cesarja. Še so donele pesmi, bolj nerazločno in nejasno, pa vendar bolj prijetno in sladko, nehote so se zakročila usta in poizkusila polglasno žvižgaje spremljati spomine . . .

„Ohahot, Lucka!“

Trdo je poskočil voz, da se je stresel Kocjan in krepkeje prijel za vajeti; za Kocjanovim hrbtom je zaječalo bolešno in pridušeno. Kocjan se je okrenil.

„Kako ti je, Barba?“

Cudno zavita, temna kepa cunj je slonela na zadnjem koncu voza, dvoje medlih, vlažnih oči je zrlo bolno v megleno jutro.

„Eh,“ se je slišalo iz cunjaste mase nevoljno in Barba ni odgovorila.

„Kaj, eh,“ se je razjezil Kocjan, „ni ti hudine ne. Kako dobro so te zavile naše ženske, saj ti mora biti kar vroče. In jaz dobim 10 rajnkov za to, da te peljem v bolnico. Deset rajnkov — to je denar! In še zelenko jeruža in župan mi je obljubil koš sena za Lucko —.“

Ali Barba je molčala. Spominjala se je po vrsti, kako je delala ljudem za malo plačo, dokler je mogla, kako neprijazno so jo sprejemali gospodarji in gospodinje, ki jih je včasi pestovala, kako grenko so ji zabelili vsako žlico jedi, ki jo je uživala vsak dan v drugi hiši, odkar so se uprle izdelane roke in izmučene noge. In zdaj, ko je onemogla popolnoma in obležala, kako naglo

POD BOČCEM V BOSNI.

so sklenili, da jo dajo v Ljubljano v bolnico, da se je odkrižajo čim hitreje, seveda.

„Jaz pa pravim, da so dobri, in so!“ je nadaljeval Kocjan po kratkem molku, kakor da je videl nasprotno misli Barbe, vaške sirote. „Kajpa, saj ni da bi rekel . . . bolje je bilo in prijazneje, ko sem še imel svojo hišo tam na Dolenjskem in svoj hlev in skedenj in njive in laze. A zlomek ti vedi, je že nesreča in vsi ljudje niso dobri, tisti oštir na primer . . ., pa kaj bi govoril, je že tako . . . Kaj sem še hotel reči? — Da, no, vidiš: ko sem prišel ob hišo in ob vse, pa sem se preselil k vam, — no, da, res je, nekaj časa sem moral za hlapca, pa sem si nekaj pribranil, — no, in potem sem si kupil konja in tisto šupo, malo sem jo popravil, pa sem imel hlev, hlev in konja sem imel, a sena ni bilo. No, vidiš, zdaj pa ti vozim sem, vozim tja, ljudje so dobri, pripeljem temu vode, je desetica, tudi dve, tri včasih, greva z Lucko v trg, pa pripeljeva moko, sladkor ali kar je že, pa je tukaj krona, tam krona, tam spet goldinar, no, pa se nabere zame in za Lucko . . . In še za žganje mi ostane včasih,“ se je spomnil Kocjan nazadnje in segel po zelenki.

„So dobri, so,“ je mislila Barba, „dokler jim delaš. Dokler te potrebujejo, ti ne bo treba ravno lakote umirati, pa ko jim ne moreš več

dati svojih moči . . . Kadar ne boš mogel ne ti ne tvoja Lucka — o, le čakaj, tudi tebe utegne doleteti . . .“

Topo je uprla Barba medlo oko v jutro, ki je s svetlim očesom pogledalo izza hribov, da so se umikale megle; prikazale so se zvezde za malo časa in se polagoma druga za drugo skrile v svoje modro kopališče, kakor bi se sramovale, da so bolj slabotne in blede nego danica, njih svetla in živa vrstnica. Nebo je zardelo nad griči in lahen oblak za danico je dobil žareče robove; kakor mlad junak je bil, v beli obleki, z zlatom obšiti in z rdečimi nitmi pretkani. Močnejše je zašumel gozd, niže so se sklanjala drevesa, kakor bi si živahno in prešerno voščila dobro jutro, hladen veter je prinesel od vzhoda neprijeten pozdrav. Bog ve kje v daljavi se je zganil zvon in s pobožnim glasom zapel jutranjico.

Kocjan se je odkril in prekrižal. Ustnice so se gibale, ali srce ni molilo . . . Oči so mu zrle v Luckina rebra, ki so se vedno bolj razločno rogala lepemu pojesenskemu jutru; mislil je na mladost, na Ljubljano, na vojašnico ob Ljublanici, roka je včasih mehanično zamahnila z bičem. Ko je končal svojo molitev, se je počasi prekrižal, pokril in srknil iz steklenice. Toplo mu je šinilo po žilah,

obrisal si je z rokavom brke, se odkašljaj in začel pripovedovati.

„Vidiš, Barba, še Ljubljano boš videla na stara leta, belo Ljubljano, kakor pravijo. Ti še ne veš, kako lepa je, pa ti jaz povem. Veš, ko sem bil jaz pri vojaki . . .“

In govoril je, naslajajoč se ob lepih spominih na mladost, ki je umrla, polagoma in nevidno, v njegovih trdih žuljih.

Vedno močnejši je postajal veter, megle so bežale pred njim, tam na vrhovih pa so se zgostile in zgnetle, kakor bi se hotele postaviti v bran. Oblak na vzhodu je rdel temneje in temneje — kakor od jeze — večal se je in širil, še trenotek — in danica je vztrepetala ter izginila za temnim zastorom.

„Hej, Lucka!“

Cesta se je spuščala polagoma navzdol, kobilica je nehote pospešila zamišljene korake, hitreje so zadržala kolesa in kmalu je utonil voziček v dolini.

2.

„Kaj bi s teboj, Barba? Šentana reč vendar, za nikamor nisi, še v bolnico te ne marajo. A lepo to ni od njih, pa naj reče kdo, kar hoče. Pripelješ jim reveža, bolnega in onemoglega, pa te zapode: „Nimamo prostora! Saj bo itak umrla.“ Kakor bi te bil pripeljal zato, da ti pomagajo na oni svet, ne pa, da te ozdravijo! Ne, to niso krščanski ljudje. Hej, Lucka, tak stopi no, stopi malo hitreje! — In pa še ta preklemana burja, Bog mi grehe odpusti!“

Par samotnih jagned je strmelo ob cesti v zrak, od njih pa se je širila ravan, pusta in žalostna kakor grobišče, tja do gričev, ki so viseli iz svinčeno-sive koprane. V daljavi nekje se je zakrohotala burja, zasmejala se je in zaletela, da so ječala drevesa in se vdano, onemoglo sklanjala pod težkimi napadi. Tupatam je zablestela bela hišica, nemo je strmela v ravan z mrtvimi očmi, kakor slepa sirota, ki se je izgubila v puščavi in — brez vodnika — ne ve ne kod ne kam. Enakomerno je drdral po cesti voziček in turobno, kakor bi vozil k pogrebu. Kocjan se je skrčil in stisnil, da se kolikor mogoče ubrani burje, glava se mu je povесila, roke so zardele in posinjale, komaj so se držale vajeti.

„Da bi jo vsaj živo pripeljal domov! Mrliča ne bi rad vozil, nak! Še nikoli ga nisem . . .“

V daljavi, pred njim je črnel gozd in Kocjanu je postalo tesno pri srcu. Da bi moral biti sam z mrličem, sredi gozda, po noči, v tej burji, ko je ljudi že tako strah . . . Z izpremenjenim glasom se je obrnil:

„Kako ti je, Barba? Ti je hudo?“

„Mhm,“ se je glasilo iz kepe cunj, plehek kašelj se je izvil iz glasu in se pomešal z bučanjem burje.

Kocjan je pognal hitreje in se zamislil. Nizko se je sklanjala glava na prsi, roke so otrple, ušesa, kakor da so odmrznila. Mrzel zrak je silil v nos in oči in na visečih brkih se je nabiralo ivje. Nič ni pomagala debela suknja, Bog ve kod si je našla burja pot do kože, da je rezalo in zbadalo, kakor z ledenimi iglami. Kocjanu se je zahotelo žganja, ali zelenko je bil izpraznil, še predno je prišel v Ljubljano.

„Ali te zebe, Barba?“

Barba ni odgovorila. Nepremično je ležala in strmela iz cunj z očmi, kakor da so steklene. Kocjana je stisnilo za grlo, v glavi mu je zašumelo, mahoma je pozabil na mraz, zadušen vzklik se je izvil njegovim prsim.

„Sveti križ božji, Barba! . . . Barba! . . .“

Komaj za spoznanje so se zganile trepalnice in vztrepetale ustnice, ali glasu ni bilo iz ust.

„Tak reci no vsaj, ali si še živa?“

„Mhm,“ je prišlo mukoma in pridušeno iz nje in fih kašelj jo je zgrabil, da se je treslo celo bolno telo.

„Hej, Lucka, hi!“

Napol blazen je začel Kocjan otepati kobilu, da je napela vse moči in zdirjala. Voziček je odskakoval na kameniti cesti, izpod kopit je pršelo na vse strani, voznik je mešal molitve in kletve in neprestano nabijal z bičem . . .

Takrat se je prikazala bela hiša, vesela gostilna je stala poleg dveh, treh poslopij sredi žalostne ravni, kakor da je zašel pijan muzikant na pokopališče in godel poskočne polke. Globoko si je oddahnil Kocjan in nategnil vajeti. S širokim smehom ga je pozdravil na pragu debeli krčmar.

„Si jo pustil, Kocjan, Barbo, si se je odkrižal?“

„Nisem je pustil,“ je odgovoril Kocjan, „ampak lepo vas prosim, gospod, dajte mi kaj gorkega in tudi njej dajte kaj, da se ogreje.“

„Noter pojdi, Kocjan, le noter, pa se malo ogrej, se bo že kaj dobilo, za te in za Barbo. Kaj pa bi, Barba,“ je vprašal krčmar in stopil k vozu, „kaj imaš raje, malo kave ali mleka ali morda malo zavretega vina?“

Barba ni odgovorila, samo čisto malo je odkimala z glavo.

„Pa ne, kakor hočeš,“ je rekel krčmar nevoljno in stopil v hišo, da bi dal Kocjanu zelenko žganja za njega in za Barbo, če bi jo napadla slabost.

„Ne prideš, Kocjan,“ je rekel star, siv kmet v sobi Kocjanu, „ne prideš danes domov in ne pripelješ je žive. Ostani, Kocjan in pij!“

Kocjan pa je vstal, se malo opotekel, vzel zelenko žganja, plačal in se poslovil.

Vzdignil se je na voz, počil z bičem.

„Zdaj pa mi vozi, Lucka, da se bode kadilo. Bom videl, če jo pripeljem ali ne, jaz, Kocjan! Kakor da bi vozil danes prvič...“

„Bomo videli, bomo videli...“ je ponavljal Kocjan, nabijal Lucko in pil iz steklenice. Privozil je v vas in, ne da bi se ozrl na desno ali levo, je pognal med hišami, ki so zrle nanj s svetlimi okni. Onkraj vasi se je začela cesta dvigati, voznik je povsili bič in vajeti, naslonil na levico glavo, ki je postajala tako čudno težka in vroča, in toliko da ni zadremal, dasi je trdo odskakoval voz na kameniti cesti.

3.

Potuhnjeno se je bil priplazil mrak, ko se je Kocjan grel v kričmi, in burja ga je pozdravila z razuzdanim krohotom.

Od obeh strani se je bližal gozd, vedno bolj se je slišalo njegovo ječanje, kakor bi vpila množica nesrečnih duš v težkih mukah. Tam v daljavi se je strnil gozd s temo in oblaki in je zagrnil cesto. Bog ve, odkod je zadonel zvon, a kmalu je utonil njegov glas v morju viharja kakor klic nesrečneža, ki se bori z valovi.

Za hip je Kocjan vzdignil glavo in zganil z roko, potem pa se je spet naslonil in poslušal piskanje burje in stokanje gozda. Spomnil se je, kako so pred leti našli Kobalovega hlapca na cesti napol zmrzlega, konje in voz pa globoko v gošči, zapletene v grmovju.

„Coprnice so ga jahale,“ je pomislil Kocjan in zahotelo se mu je, da bi se prekrižal. Ali roke so bile tako trudne in tako težko so slonele na kolenih, da jih je počasi s težavo vzdignil, pozabil na križ, segel po zelenko, ki je ležala poleg njega v cunjah, pil in zopet položil steklenico na mesto. Nekaj mrzlega mu je padlo tačas na nos, obrisal se je, ne da bi pomislil, kaj je, se naslonil na kolena in toplo mu je zaplalo po žilah. Trepalnice so postale težke, v sencih in na ušesih je bila omotična toplota, polagoma je zaprl Kocjan oči; še se je včasi zganila roka in ustnice so zamrmrale:

„Hej, Lucka!“ — — —

Barba je ležala nepremično na zadnjem koncu voza; oči so bile široko odprte in so topo strmele v noč. Sesušeno telo je bilo na debelo zavito v cunje in ni trpelo mraza, toda v straneh je kljuvalo in peklo, da se je včasi kar sam od

sebe iztrgal iz prsi vzdih in se pomešal z burjo, kakor pade kaplja v morje. Barba je začutila smrt in nič strašnega ni bilo v tem pričakovanju. Kakor iz navade so se zganile tanke ustnice in misel je začela moliti.

„V čast svetemu Jožefu, za srečno zadnjo uro, oče naš...“

Med pobožno misel so se vrinili spomini, mladost je šla mimo, nevesela in trpljenja polna, in potem starost, še bolj grenka in žalostna, brez moči in v vdanem pričakovanju konca; nato bolezen, ta vožnja... Za sekundo se je zavedela Barba in vpitje razdražene narave ji je udarilo na ušesa.

„Bog se usmili vseh tistih duš, ki ne najdejo miru na onem svetu, oče naš...“

Okoli se je zagledalo proti nebu, ostudna siva pošast je ležala od obzorja do obzorja, slonela je nad gozdom in tiščala drevesa, da so se pripogibali vrhovi, tresla se je in gibala, vedno niže in niže, pogrezala se je prav nad prsi, da je zastajala kri in so se zamotale misli. Še trenotek, zaječalo je v gozdu, in vztrepetala je siva masa in naenkrat se je napolnilo ozračje s snežinkami, kakor z belimi luskinami... Barba je začutila mraz na licu in na ustnah in oči so se napolnile z mrzlo mokroto. Težak, pridušen kašelj je silil iz prsi, a grlo, kakor da je zadrženo. Zašumelo je v glavi, tema je postala, kakor gost, črn, zadušljiv dim, smrten strah je stisnil Barbi dušo, še enkrat je napela vse moči, dvignila se je, še ena želja se je porodila v pojemajočih utripih srca, blazna želja, in ubito, razklano se je iztlačilo iz grla:

„Luči prižgite!...“

„Kaj bi prižigal? Nič ne bom prižigal,“ se je vzdramil Kocjan.

Isto sekundo se je zadel voz ob skalo, ki je molela iz griča na cesto, Kocjan je zaklel in pritegnil vajeti, Barba je omahnila, glava ji je klonila nazaj, telo se je zadržalo navzdol preko vozička in počasi, počasi zlezlo na tla. Pošastno je zatulila burja, z razuzdanim krohotom se je razveselila nove žrtve in hitela, da jo pokrije z mrzlim belim prtom.

„Kaj je treba luči? Lucka že najde domov,“ je zamrmral Kocjan in zopet zadremal. Nič več ni čutil mraza, toplo mu je bilo po vseh udih, da bi legel in zaspal. Kobila je stopala hitreje, polagoma se je nižal hrib in se na desni pogreznil v dolino. Ob cesti so se prikazali nizki kantoni; kakor majhni, sivi duhovi z belimi, sneženimi čepicami so nemo strmeli v popotnika. Cesta je postala čisto bela in mehka, kakor bi

jo kdo nastlal z volno, včasih se je zadržala kobili noga, ali se je zataknilo kolo kam, malo je počakala Lucka in Kocjan se je prebudil.

„Hej, Lucka!“

Napol izgovorjeno je padlo v burjo, Lucka je stopila nagleje, cesta se je znižala v klanec. Vedno bolj se je oddaljeval gozd, ječanje dreves je zamiralo, vihar je bučal in se s povečano razposajenostjo zaletaval v voziček. Včasih se je vzdignila sredi ceste bela postava, planila v zrak, zaplesala in padla na voz in na Kocjana, da je ostala tam bela sled in se je sčasoma vse skupaj izpremenilo v belo, črnolisasto prikazen, ki se je polagoma zibala naprej, kučma se je zdrsnila na čelo, bič je padel iz rok in se izgubil v snegu, vajeti so se povesele in se zamešale kobili med noge; dvakrat je še udarila Lucka s kopiti, zahrkala in obstala.

„Hej, Lucka!“

Vzdignila se je glava, roke so iskale vajeti, telo se je nagnilo in padlo raz voziček. Kocjan se je poizkusil dvigniti, ali noge so bile kakor svinčene, glava je omahnila in telebnila ob nekaj trdega. Kocjan je zamrmral bogvekaj, skrčil noge in zadremal.

Silneje je zapiskala burja, še enkrat — in odšla mimo, oddaleč se je slišalo skrivnostno šumenje, redkeje je padal sneg, noč se je polagoma jasnila — — —

*

Zjutraj navsezgodaj se je zbudil gospodar prve hiše v tistem kraju. Ozrl se je skozi okno, lepa, modra je bila noč, kakor umita, strehe, drevje in vrt, vse je bilo pogrnjeno z belim prtom.

„Zimo imamo,“ je pomislil in se pokržižal. Nato je vstal, se oblekel po vrhu in stopil, da odpre vrata. Težke so bile duri. „Precej ga je nanese ravno na moj prag,“ je dejal kmet in krepko odrinil. Mrzlo, tiho in plašno ga je pozdravilo jutro, pred pragom je ležal Kocjan, ves zavrt v sneg, trd smeh je bil v obrazu, z napol odprtimi, steklenimi očmi, sredi ceste je stal voziček, proseče je obrnila Lucka glavo in trudno udarila s kopitom. — — —

Pol ure pozneje je hotel kmet z vozom v gozd, deset minut od vasi je videl na cesti nekaj črnega, strahoma izvlekel iz snega, spoznal Barbo, jo naložil na voz in odpeljal domov. Mrlič jo je bil vozil.

Kocjan si je bil zaslužil baš dosti za smrt.

PETRUŠKA-RADIVOJ PETERLIN:

V BOŽIČNI NOČI.

„Res, prekrasna noč je danes,
polna sladkega zavzetja —
kaj ne čuješ pesmi znane,
tihega pod nebom petja?“

„Ej, prijatelj, dremlješ, jeli,
ali glava sanje snuje?
Tam na gradu le visokem
pir razkošen se piruje.“

„Glej, med zvezdami brez cilja
angelov lete krdela,
kot zlato blešče se krila,
a obleka kot sneg bela.“

„Motiš, brat, se, le oblaki
beli tja na jug veslajo,
pa meglicam se enaki
v lune svitu lesketajo.“

„Slišiš klice: Bogu slava!
Blažen Sin Tvoj, Mati — Deva!“
„Ali — od glasov dobrava
nočnih ptic tako odmeva.“

„Glej, na gori že tri kralje
vodi k hlevu zvezda jasna,
v biserih so temne halje,
v demantih jim krona krasna.“

„Tam pod snegom pač tri bore
vidi moja le ženica,
a še više vzšla nad gore
svetla zvezda je, danica.“

„Prav imaš, brat, to so sanje
iz mladosti mi najranje,
v njih osvežiti se skuša
moja tožna, mračna duša.“

BJELINSKI IN NJEGOVA DOBA.

OB STOLETNICI NJEGOVEGA ROJSTVA.

Ruska literatura praznuje letos važno in pomenljivo obletnico. Pred sto leti, 1811, 1. junija (po rusk. štetju) je bil rojen v Sveaborgu blizu Helsingforsa znameniti kritik in publicist Vissarion Grigorjevič Bjelinski, ki ga imenujejo ruski literarni zgodovinarji „očeta ruske inteligence“.

V koliko zasluži Bjelinski to ime in kaj pomeni v razvoju ruske literature in prosvete, vedo danes v Rusiji zelo dobro. Bjelinski je prištet klasikom, njegova avtoriteta je skoro nedotakljiva; nanj gleda ruski inteligent kakor na proroka, ki je pokazal smer in cilje ruski umetnosti in prosveti...

Razumeti pomen Bjelinskega se pravi, razumeti njegovo dobo, ideje in stremjenja, ki so takrat propadala, se borila za vlado, zmagovala in izginjala. To je važna doba štiridesetih let, tako važna in pomenljiva, da je ruska literatura ne pozna enake, morda tudi svetovna malo. Doba, iz katere so izšli možje, ki so rusko umetnost, rusko globino pokazali vsemu svetu ter ji dali malodane prvenstvo med prvimi. To je čas, ko se je rodil ruski realizem v lepi knjigi, ko je ruska umetnost našla svojo pravo pot. „Slednjič se je Rusija vendarle našla,“ je vzkliknil nekdo o tej dobi. Čas, ko je pod okriljem in pobudo Bjelinskega nastopila cela vrsta mladih moči, ki so danes avtorji svetovne slave v najširšem pomenu besede. To so Dostojevski, Turgenjev, Gončarov, Hercen, Nekrasov, Koljcov, kolikor toliko še Gogolj z „Mrtvimi dušami“ in „Revizorjem“, in še dolga vrsta manj znanih.

Nastop Bjelinskega pa sega še v prejšnja leta, v dobo tridesetih let, ki ima v sebi vse znake prehodnih epoh z vsemi fazami iskanja, blodenj, zmedenosti in nejasnosti, ko padajo stari idoli z visokih piedestalov, nove pa šele oznanja zarja prihajajočih dni. Romantika se je poslavljala to pot in prepuščala prosto polje mladim ssilam realizma; veliki realisti, na primer Gogolj in Turgenjev, so se pozneje sramovali svojih

mladostnih prvencev, ki so bili spisani v duhu romantiške šole. Tudi Bjelinski je bil v mladosti apostol romantiškega idealizma, veren učenec nemške metafizične filozofije in posnemalec tujih avtoritet, kakor pač vsa njegova doba, potem pa se je otrešel vsega tega, iskal in našel je bistvo ruske umetnosti, in v tem leži jedro njegovega velikega dela, pomena in vsestranskega vpliva.

Če hočemo poznati vse faktorje, ki so imeli prve vloge v tem pomenljivem, bodrega življenja bogatem razdobju, je treba poseči nekoliko nazaj.

Po letu 1825., ko je bila razkrita široko razpredena zarota „Dekabristov“ in s skrajno silo njih javni upor pritisnjen ob tla in uničen, je zavladal v Rusiji skrajni absolutizem. Car Nikolaj I., ki je zasedel imenovanega leta prestol „samodržcev vseh Rusov“, je uporabil po svojih „zvestih slugah“ vsa sredstva, da zatre zadnji sled dekabristov in ubije vsako prosto misel, ki se je tuintam še upala pojaviti. Ruska birokracija je dobila tak strah pred revolucijo in pred „strupom z zapada“, da je smatrala za svoj najvišji cilj in namen, da še v kali zaduši vse, kar ne diha in ne misli tako, kakor sivi in izkušeni gospodje v državnih uniformah. Naravnost nedosežno komični, ne samo brutalni, se zde hladnokrvnemu opazovalcu čini, s katerimi se je proslavila tisti čas ruska cenzura. Kaj so morali prestati pisatelji te dobe, se bo dalo morda nekoliko razvideti iz naslednjih primerov. Gogoljevih „Mrtvih duš“ cenzura v Moskvi zato ni pustila tiskati, ker že sam naslov nasprotuje temeljni dogmi o nesmrtnosti duše. Mlad začetnik, ki se je preživljal s poljudnimi članki in spisi, ni smel tiskati nekega sestavka o tigrih, lovu nanje in podobno, zato, ker je bil v isti številki lista tudi članek — notabene popolnoma ponižen, dostojen in lojalen članek — o carju. Ko je izšel Puškinov „Onjegin“, se je jezila moskovska duhovščina nad cenzuro, ker je pustila na svetlo tako delo, v katerem se govori in opisuje, da so vrane sedale na cerkvene

PLANINSKA KOČA NA JAHORINI PLANINI.

križe. Vsaka sumljivejša beseda, kakor: satira, družba, napredek in dr. je bila pred cenzuro v nevarnosti in je morala velikokrat izginiti iz teksta ter se nadomestiti z milejšo. V provincialnih mestih pa cenzura sploh ni poznala meja; tu so na pr. prepovedali oficijelno poročilo o izredno nizkem stanju vode v Volgi, ker je baje v tem izražena na indirektnen način nezadovoljnost z vlado in graja njene pazljivosti.¹ Ko so iz Evrope prihajala poročila — o revolucijah, — je postajal strah birokracije vedno večji, dasi si v Rusiji sami niti misliti ni nihče upal o prevratu. Ko je Rusija na zunaj že iz principa pomagala za tretji vsak poizkus državnih prevratov (na pr. v ogrski revoluciji), je doma nastopala na tak brutalen način, da človek ne more verjeti. Za malenkosten vzrok je cenzura ustavljala liste, zapirala ljudi, jih preganjala in izganjala. O strahoviti obsodbi takozvanih „Petraševcev“ bo še pozneje govor, za Bjelinskega je bila že pripravljena — udobna celica v Petropavlovski trdnjavi, pa je mož srečno prej umrl, predno ga je zasegla ta sreča. Zato pa so dobro živele v tej mlaki kreature, ki so se prodale birokraciji in predstavljale postavno dovoljeno in priznano inteligenco. To so bili v veliki meri nemški priseljenci in pa poljski rene-

¹ Prim. takratno avstrijsko cenzuro in Prešerna. Ur.

gati. „Samo svinje so zdaj v Rusiji na dobrem,“ je tožil tisti čas Gogolj. Njegov „Revizor“ se vrši v neznatnem gubernskem gnezdecu, kajti če bi napisal prava imena in prave naslove, ki so merili proti Peterburgu in njegovi upravi, bi gotovo utonil v rdečem morju cenzure.

To je bila atmosfera, v kateri je morala dihati in živeti mlada ruska kultura. Čuditi se mora človek, če pregleduje dejanje in nehanje mož štiridesetih let, kako se je moglo v takih razmerah razviti tako bogato, tako krepko življenje.

Literarne razmere same pa so bile ta čas, ob nastopu Bjelinskega, še zelo klavrne. Govoriti se more le o Peterburgu in Moskvi, kajti v teh dveh mestih se je zbralo vse, kar je imelo opraviti z literaturo, s prosveto. V Peterburgu je živela ta čas literatura, ki je bila popolnoma sama zase, strogo ločena od življenja in resničnosti. To je bil krog „Olimpijcev“, priznanih literarnih avtoritet, ki so kraljevale nedotakljivo vsaka pod mogočnim nimbom svoje slave ter zrle s prezirom in vzvišenostje nad literarne prepire tam spodaj, na vse malenkostne novodobne pojave. Ta krog ni priznaval avtoritet nad seboj, čutil se je visoko nad pljuskanjem literarnega valovanja. To je bil krog, čisto sklenjen in težko pristopen, zato pa

tembolj zaželjeni cilj vsake literarne eksistence. Imel je ozke stike z visokimi, vladnimi krogi, ki so mu bili meceni v vsakovrstnih prilikah. Naj je bila kaka literarna eksistenca še tako znamenita in popularna, — dokler ga niso Olimpijci prišteli med svoje, še ni bil nič zavisti vrednega. Ko pa je bil enkrat gori, si je lahko oddahnil, zakaj zdaj ga ni bilo nad njim. Razumljivo je seveda, da je bila srčna želja vsakogar, se preriniti v te višave, stopiti v krog bogov z literarnega Olimpa. V ta krog so spadali te čase Žukovski, Krylov, Puškin, ko se je otrešel mladostnih „blođenj“, in še mnogo drugih, celo Gogolj, ki pa je bil zadnji te vrste in spada pravzaprav že drugam. Pod tem najvišjim krogom so bili nižji krogi, katerih najnižja stopnja so bili literarna plebs, žurnalisti za denar, publicisti, prevajalci okrog suhoparnih peterburških listov. Vsi so bili prepričani o svetosti in vzvišenosti umetnosti, ki mora biti visoko in daleč nad resničnim življenjem in njegovim valovanjem, gluha vsem utripom in zahtevam „nizkega“ vsakdanjega življenja, priznavajoč umetnost samo zaradi umetnosti. To so bili v glavnem zastopniki romantiške šole. Zahtevalo se je obdelovanje visokih oseb in momentov, slavnih herojev; izredno visoko čast so uživali v teh sferah pesniki, umetniki in učenjaki raznih časov. Tudi kritika, katere početki segajo ravno v ta čas, naj bi bila last le teh krogov, kar je jasno povedal program njih lista „Sovremennik“: „— — da znova vrne kritiko v roke malega kroga izbranih, ki že uživajo popolno priznavanje in čaščenje občinstva“.

V to tesnobno, suhoparno ozračje je zavela polagoma sveža sapa iz Moskve. Peterburški nesmrtniki so se spočetka s pomilovalnim posmehom ozirali na male moskovske liste, na pr. „Teleskop“ in „Molva“, v katerih se je odzivalo to mlado življenje; kmalu pa je isti peterburški Olimp razpadel v prah in pozabljenje pred to mlado silo, ki je v kratkem zavzela vso kulturno rusko javnost.

Ta mlada sila se je pojavila med mladino moskovske univerze početkom in tekom tridesetih let. Ta čas so predavali na tem kulturnem ognjišču, ki vsled ugodnega slučaja ni bilo tako izpostavljeno rokam reakcije, mladi, evropsko izobraženi profesorji, ki so temeljito poznali zapadno kulturo z vsemi njenimi panogami. Ti so pred svojimi slušatelji z entuziazmom razvijali sisteme nemških filozofov-metafizikov, Schellinga, Fichteja, posebno pa Hegla.

Do tega časa so se vsi pojavi v ruskem kulturnem, zlasti pa v literarnem svetu vršili v znamenju posnemanja evropskih avtoritet in šol;

ruske romantike s Puškinom in Lermontovim vred si ne moremo misliti brez nemških, francoskih, posebno angleških vzorcev (Byron); kdor se je le količkaj zanimal za zapadno-evropsko kulturo, je bral francoske enciklopediste, Voltairja, Rousseauja in angleško filozofijo, v modi so bili poleg tega Georges Sand, Mlada Nemška s Heinejem in drugo. Podobno temu se je vsa doba tridesetih let — univerzitetna leta in prva perioda v življenju Bjelinskega — razvijala pod vplivom nemške metafizike.

V Moskvi so se študentje zbirali v krožke, kjer so poleg drugih literarnih in kulturnih vprašanj s posebno vneto razmotrivali in razglabljali zapletene nemške filozofske sisteme in si razbijali glave s temi teorijami. Najiminitnejša med temi krožki sta bila dva, iz katerih je izšla vsa visoko stoječa inteligenca in vse vodilne ideje štiridesetih let. Eden teh krožkov se je zbiral okrog Stankeviča; temu so pripadali med drugimi Bjelinski, Bakunin, tisti, ki je sodeloval pri vseh večjih evropskih revolucijah, Koljcov, pesnik široko znanih kmet-skih pesmi, Aksakov, pozneje znameniti slovanofil. Drugi krožek je bil okrog Hercena. V obeh teh dveh krožkih so se bavili pred vsem z nemškimi metafiziki, Schelling in Hegel sta bila predmet razpravam. Različno razumevanje teh nemških sistemov in formul je bilo večkrat tudi podlaga grupiranju krožkov in stremljenju posameznikov. Zelo važna pa je bila na primer Heglova formula: „Kar je pametno, je resnično, in kar je resnično, je pametno,“ ki so jo tako imenovani levi hegeljanci (to je Hercenov krog) razumevali ne dobesedno, temveč tako, da se ni vse obstoječe smatralo za resnično, in so torej mogoči slučajji, kjer je to — navidezno-resnično lahko nespametno. To nespametno resničnost pa je treba popraviti, — to je bilo temeljno naziranje Hercenovega krožka. Vsled tega je ta krog kritično premotril vse „resnično“ življenje in je bil zelo opozicionalnega značaja, zlasti ker so se temu pridružile še družabne teorije francoskih socialistov. Na drugi strani pa je razumeval Stankevičev krog z Bjelinskim in Bakuninom vred ta stavek dobesedno, tako da se je potemtakem treba pomiriti in spraviti z vsakršno „resničnostjo“, z vsakršnimi razmerami, da je brezsmiseln vsak protest.

V takem doktrinarnem, abstraktnem filozofiranju se je gibala in vzgajala generacija tridesetih let. Seveda je kmalu stik z realnim življenjem odpihnil te formule ter prisilil ljudi, da so se oprijeli realističnega premotrivanja življenja in obstoječih razmer.

Kulturna vloga teh dveh krožkov je bila vkljub različnim nazorom ista: tukaj in tam so se vzgajali na temelju nemške filozofije, temeljito in resno razmislivali rusko življenje in zgodovino, iskali v njej idealnega smisla in idealnih nalog. In oba krožka sta bila torišče, na katerem sta se rodili in izobličili glavni struji štiridesetih let, to je: slovanofilstvo in zapadnjaštvo. Programa teh dveh struj sta bila v svojih temeljnih načelih istotako dana že v tridesetih letih.

Pojav idej takoimenovanega „slovanofilstva“ sega prav v začetek četrtega decenija, natančno pa se je razvil program te struje sredi štiridesetih let, ko se je grupirala v Moskvi okrog lista „Moskvitjanin“ (1841—56) in voditeljev bratov Aksakovih, Kirjejevskih in Homjakova. Bistvo te druge struje je približno sledeče:

Izhajajoč od metafizičnega naziranja Schellinga in Hegla (trideseta leta!), gledajo slovanofili na svet kot na umotvor, v katerem je privzel zunanjo obliko prvotvorni začetek, edini Bog. Volja edinega Boga se kaže tako v vsem človeštvu kakor tudi v posameznih narodih, torej tudi v ruskem; vsak narod izpolnjuje po volji previdnosti določeno misijo. Zgodovina narodova razodeva, kakšna je misija njegova; v tem smislu so slovanofili gledali na rusko zgodovino in našli, da je veliko harmoničnejša in naravnejša, kakor je zgodovina narodov v zapadni Evropi, „kajti ne osebno samoljublje, ne praznoglavo stremljenje po osebni svobodi je bilo tu vodilna sila, temveč želja po vsestranski koristi in skrb za občno dobrobit“ (Aksakov). To harmonijo ruskega dr-

žavnega življenja je porušil Peter Veliki s svojim prevratom. Oddaljil je carja in vlado od naroda ter položil temelj birokraciji. Da se doseže zopet prejšnja harmonija ruskega državnega življenja, je treba odstraniti reformo Petra Velikega iz ruskega življenja in se povrniti k starini ter na temelju te starine, to je, vsega, kar odgovarja narodnemu duhu, bistvu, mišljenju, razviti rusko narodnost.

Že iz tega je razvidno, da so se slovanofili opirali v prvi vrsti na pravoslavje, absolutizem in narodnost ter bili konservativna, zapadni kulturi sovražna struja.

Druga struja je bila struja „zapadnjakov“, ki se je tudi razvila iz idej in stremljenj tridesetih let. Program karakterizira že ime; zelo kratko, a dobro ga označuje stavek (Čaadajeva): „Tudi mi ljubimo domovino, toda tako, kakor nas jo je naučil ljubiti Peter Veliki.“ Ta struja je hotela reformirati Rusijo v smislu kulturnih pridobitev zapada in torej ni mogla biti tako enotnih nazorov, kakor slovanofili. Njih ideal je bil: razum in svoboda, pota pa so se seveda ločila pri političnih in gospodarskih vprašanjih; pojavljale so se zahteve modernega konstitucionalizma, republikancev in razne socialistične teorije. V svojem bistvu pa je bila to enostavno liberalna, humanistična struja, ki je hotela napredka v zapadnoevropskem smislu. Središče pristašev zapadnjaštva je bil Peterburg, njegovo glasilo list „Otečestvennija zapiski“, pozneje tudi „Sovremennik“, duševni voditelj pa Bjelinski ter Hercen.

(Dalje).

PASTUŠKIN :

IZ KNJIGE „MISEL IN POLT“.

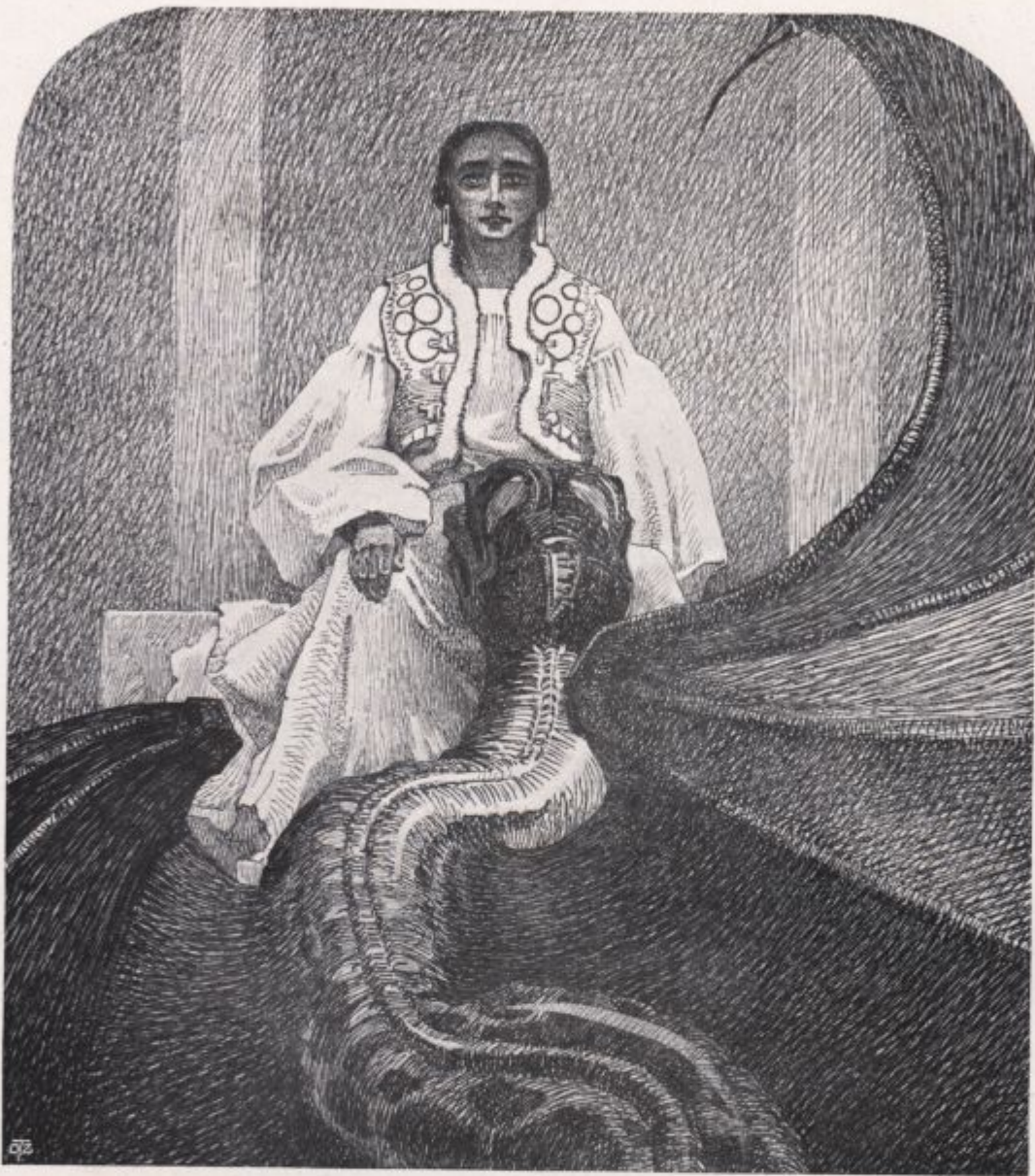
ZMOŽATIL SE JE.

Ondan imel sem dvoje dolgih rok,
prek oceanov in prek Himalaje,
okoli in okoli je igraje
zemljé oklenil se objem širok.

Še malo je biló! Vsemirja lok
preskakoval sem, večnosti ograje,
človeštva čutil radost in vzdihljaje,
človeštva celega — jaz, to je: Bog.

Ej zemlja, zemljica ti ljubezniva,
zdaj bi roké te ne objele, vem,
debela si, debela! Prepustiva

igračkanje le mladkanim ljudem!
Obzorje moje — poln je vrček piva,
in Mici je dovolj za moj objem.

. . . vidi svojo sestro sedeti, a zmaj
ji je del glavo na krilo . . .

LJUBA BABIĆ ml.: NARODNE PRAVLJICE.

NARODNE PRAVLJICE.

GRAD NITI NA NEBU NITI NA ZEMLJI.

Bil je cesar, pa je imel tri sine in eno hčer, ki jo je hranil kakor v ptičnici in jo čuval kakor oči v svoji glavi.

Ko devotka odraste, poprosi nekega večera svojega očeta, naj ji dovoli, da pojde s svojimi brati malo pred dvor se izprehajati, in oče ji dovoli. Ali komaj izide pred dvor, prileti na mah izpod neba zmaj, ugrabi devotko izmed bratov in jo odnese v oblake.

Bratje odhite kar najhitreje k očetu in mu reko, kaj je bilo, ter povedo, da bi radi poiskali svojo sestro. Oče jim dovoli, da jo pojdejo iskat, ter dá vsakemu konja in ostalo, česar je treba za pot, in tako odidejo.

Po dolgem potovanju najdejo grad, visok grad na stebrih, ki ni niti na nebu niti na zemlji. Prišedši tja, pomislijo, da bo v onem gradu njih sestra, pa se brž začno dogovarjati, kako bi se popeli gor vanj, in po dolgem premišljevanju in dogovarjanju se dogovore, da zakolje eden izmed njih svojega konja in da od konjske kože ukroje jermen, pa da pritrdi en konec na strelo, da spuste od zdolaj strelo iz loka, tako da se dobro ujame za grad in da se bodo ob jermenu mogli kvišku popeti. Mlajša dva brata rečeta najstarejšemu, naj on zakolje svojega konja, ukroji od njegove kože jermen, priveže en kraj na strelo in jo izpusti iz loka v grad.

Ko je prišlo do tega, da bi se popenjali kvišku, zopet najstarejši in srednji nista hotela plezati, marveč se je popel najmlajši. Ko je bil gori, gre iz ene sobe v drugo in pride tako v sobo, kjer vidi svojo sestro sedeti, a zmaj ji je del glavo na krilo in spi. Sestra se ustraši brata in ga začne hitro prositi, naj bi ubežal, dokler bi se zmaj ne zbudil, toda on ni hotel, ampak je vzel buzdovan, zamahnil z njim in udaril zmaja v glavo; a zmaj se iz spanja prime z roko na ono mesto, kjer ga je udaril, in reče devotki: „Prav tu me je nekaj ujedlo.“ Ko to reče, ga cesarjev sin še enkrat udari v glavo, a zmaj zopet reče devotki: „Zopet me je nekaj

ujedlo.“ Ko zamahne tretjikrat, da bi ga udaril, mu sestra z roko pokaže, naj ga udari v trebuh, in on ga udari tja, in ko ga udari, ostane zmaj na mestu mrtev, a cesarjeva hči ga sune s krila in pribeži k svojemu bratu ter se z njim poljubi, ga vzame za roko in ga začne voditi skozi sobe.

Najprej ga uvede v sobo, kjer je bil za jaslimi privezan konj vranec s celo opremo od čistega srebra. Potem ga odvede v drugo sobo, kjer je za jaslimi stal bel konj z opremo od suhega zlata. Nazadnje ga odvede tudi v tretjo sobo, kjer je za jaslimi bil sivkast konj in na njem oprema, z dragim kamenjem okrašena.

Ko pride skozi te sobe, ga sestra odvede v neko sobo, v kateri je sedela devotka z zlatim okvirom za vezenje in je vezla z zlato žico. Iz te sobe ga odvede v drugo, kjer je druga devotka izpredala zlate žice. A nazadnje ga uvede v sobo, kjer je tretja devotka bisere nizala in pred njo na zlati skledi koklja s piščeti kljukala bisere.

Ko je vse to prehodil in videl, se je vrnil v ono sobo, kjer je zmaj mrtev ležal, pa ga potegne ven in vrže na zemljo, a brata malodane izpreleti groznica, ko ga ugledata. Potem spusti najmlajši brat najprej svojo sestro dol k bratoma, potem pa vse tri devotke, vsako z njenim delom, drugo za drugo; spuščajoč devotke dol k bratoma, je vsako odmenil, čigava bo katera, in ko spusti tretjo, in sicer ono s kokljo in piščeti, jo nameni za sebe. Brata njegova, zavidna mu, ker je on bil junak ter je sestro našel in rešil, presekata jermen, da bi on ne mogel dol priti, potem pa najdeta na polju pastirčka pri ovcah in ga preoblečeta ter mesto svojega brata povedeta k očetu, a sestri svoji in devotkam ostro zapretila, da bi nikomur nič ne reklo, kar sta storila.

Za nekaj časa dozna najmlajši brat na gradu, da se brata in oni pastirček ženijo z onimi devotkami. Istega dne, ko se je najstarejši brat venčal (poročil), zajaše on vranca in prav ko so svatje šli iz cerkve, prileti med njih ter svojega brata, ženina, malo udari z buzdovanom v hrbet,

da se je takoj prevrgel s konja, pa odleti zopet nazaj na visoki grad.

Ko dozna, da se mu ženi srednji brat, doleti on ob istem času, ko gredo svatje iz cerkve, na belcu ter udari srednjega brata tako, da se takoj prevrže s konja, pa brž odleti izmed svatov.

Nato dozna, da se pastirček ženi z njegovo devojko, zajaše sivca in odleti med svate, prav ko gredo iz cerkve, ter udari ženina z buzdovanom v glavo, da pade mrtev na mestu. A sedaj sko-

čijo svatje, da bi ga ujeli, a on noče niti bežati, ampak ostane med njimi in se pokaže, da je on najmlajši cesarjev sin, ne pa oni pastirček, in da sta ga brata iz zavisti pustila v onem visokem gradu, kjer je bil on našel sestro in ubil zmaja, a vse to zasvedočijo sestre in one devojke.

Ko cesar to čuje, se razljuti na svoja dva starejša sina in ju na mah nažene od sebe, njega pa oženi z devojko, ki jo je bil izbral za sebe, in ga pustil, da po njem zacaruje.

GROHOVAC IVO:

ZGRADIL SEM...

Sagradio sam idealan grad,
pomagala mi gradit sveta Muza,
al srušio ga bjesna kobi jad,
sad mjesto grada imam more suza.

„Hrast, ki na tla
vihar ga zimski trešne...“
Fr. Prešeren.

V DOLINI RAME V BOSNI.

„DESETI BRAT“ V PODOBAH.

Moderna reprodukcijska sredstva so silno pospešila umetniško produkcijo na polju grafike. Dočim so stari slikarji bili navezani na večinoma netočne ksilografske reprodukcije, jim sedaj fotomehničnim putem nastali klišeji dovoljujejo

najširšo svobodo v ustvarjanju za knjige namenjenih slik in kmalu ne bo več slikarske tehnike, ki se ne bi dala uspešno uporabljati tudi v ilustrativne svrhe.

Vendar pa pridejo pri knjigah, ki ne smejo prekoračiti navadnih cen, v poštev le enobarvne reprodukcije, ki se morejo obenem s tekstom tiskati. Tudi pri enobarvnih reprodukcijah ima sicer slikar prosto roko v izbi ri salne tehnike, vendar pa je vedno v njegovem interesu, da si izbere

ono tehniko, ki je v tisku najmanj podvržena izpremembam.

Kakor znano, so klišeji, ki se uporabljajo za pomnoževanje slik potem navadnega tiska, navadno dvojne vrste: eni podajajo le čisto črne tone (črno-bele slike!), drugi pa tudi prehodne barve iz bele do črne. Kdor pogleda drugo vrsto slik s povečevalnim steklom, opazi takoj, da sivi toni niso res sivi, ampak da so sestavljeni iz malih pičic, ki se spojijo s sosednjimi belimi prazninami v sivo barvo. Klišeji za take slike nastanejo s pomočjo v fotografski aparat pritrjenega „rastra“ (v steklo vrisane mrežice). Dasi pomeni iznajdba takih klišejev naravnost preobrat na polju tiskarske umetnosti, vendar ni še brezhibna, posebno če se tem klišejem pridruži slab papir in slabo tiskarsko črnilo. (Glej reprodukcije v dnevnih časopisih itd.!)

Previdni risar, ki mu je naloga, z umetniškimi okraski opremiti knjigo, se bo torej če le mogoče izogibal slikam, ki niso samo črno-bele, kajti drugače je v nevarnosti, da mu napake reprodukcij zagrené na eni strani veselje za podobno delo, na drugi strani pa čitajočemu občinstvu ne pokažejo slik takih, kakor si jih je ustvaritelj zamislil.

Naravno, da trpi vsled tega nekoliko svoboda ustvarjanja. Mnogokrat se efekti, ki bi se dali doseči z gouâchem ali s svinčnikom, s peresom sploh ne dado doseči. Slikar se mora poprijeti stiliziranja (Beardsley!) ali si mora pomagati s tem, da uporablja tanke poteze peresa za prehode. So pa tudi druge velike težkoče, ki jih mora grafik pri tem premagati, ako hoče, da bodo reprodukcije njegovih risb brezhibne.

Omenjam tu le eno: Skoraj vse reprodukcije podajajo original v pomanjšanem merilu. Toda vsako pomanjševanje ni enako ugodno. (Primerjaj sliki na str. 206. in 227.¹ in na str. 117. in 201. V prvem slučaju je gotovo večja reprodukcija ugodnejša, v drugem manjša.) Slikar mora zato vedno paziti, da ne riše v prevelikem merilu, da ne bi dojem reprodukcije bil popolnoma

drugačen od originala, kar je vsekakor težje, nego ako bi smel risati v poljubni velikosti.

Vse to se mi je zdelo potrebno omeniti, da moremo po zaslugi oceniti Vavpotičeve ilustracije k „Desetemu bratu“.

Pri nas je navada, da tavajo umetniški kritiki po megli brezpomembnih fraz in da vsled tega mnogokrat prihajajo do popolnoma napačnih zaključkov. Noben umetnik ne rabi poleg prirojenga mu talenta toliko vaje, kakor obrazujoči. Dasi so pravi ženiji redko posejani, je vendar talentov v raznih stopnjah veliko. Toda tudi od narave bogato obdarovan umetnik ne bo nikdar mogel ustvariti umotvora trajne vrednosti, če se ni dovolj učil. So pri nas umetniki, ki se bodo ironično nasmehnil, če govoriš o študijah, po-

¹ Številke strani se nanašajo na drugo izdajo knjige. (Gl. Listek v 1. št. „Slovana“ X).

sebeno pa o umetniških šolah. Dobro, vsaka šola ima svoje hibe, toda kje se je človek učil, to je nazadnje postranska stvar, glavno je, da kaj zna, če je tudi avtodidakt (Smrekar!). In da Vavpotič res nekaj zna, ne samo nekaj, ampak da mnogo zna, to nam priča vsaka njegovih duhovitih risb.

Ta njegova vrlina postavlja pričujočo knjigo na najvišjo stopinjo vseh dosedaj natisnenih slovenskih ilustrovanih knjig. Samo vsled njegovega tehničnega znanja pride njegova fina poetična duša do veljave, ki se nagiba tu k liriki (str. 13, 74, 93, 95, 108, 206) tam zopet k pravemu nikdar trivialnemu humorju (str. 32, 36, 49, 55, 58). (Izvezta je morda slika na str. 103, kjer je Urška za to serijo slik vendar nekoliko pretirana!)

Po zunanostih bi se dale njegove slike razvrstiti v tri glavne skupine: celostranske slike, pripovedujoče in zgolj ornamentalne vinjete.

Celostranske slike, ki se jim najbolj pozna, da so bile namenjene za drugačen format knjige, so vsebinsko kaj raznovrstne. Vavpotič je hotel očitvidno naglašati glavne momente povesti. Pri njih se je najbolj naslanjal na besedilo, one so najbolj v pravem pomenu besede ilustracije teksta ter imajo namen, olajšati razumevanje povesti. To je morda glavni vzrok, da so splošno manj uspele nego vinjete; da niso s tako ljubeznivo risane in da so tu pa tam nekoliko površne. Najlepši izmed njih sta vsekakor sliki na strani 55, kjer triumfira Vavpotičeva fantazija, in na str. 141, ki je kaj lepa v kompoziciji. Glavna hiba vseh teh slik so pa premedli

klišej, brez pravih kontrastov, ki so bili gotovo v originalih. Edino sredstvo, da se odpravi ta nedostatek pri naslednjih zvezkih, so črno-bele risbe. Vavpotič je pokazal s svojimi prelepimi vinjetami, da je kos tudi tej težki nalogi.

Te vinjete so glavni kras knjigi, v njih je toliko umetnosti, da smemo to delo imenovati naravnost kulturni dogodek!

Odprimo prvo stran in zdelo se nam bo, kakor da se je zastor dvignil v gledališču in da vidimo v solnčnem žaru razsvetljeno pokrajino. Toliko življenja je v pokrajini z gostilno in vozom, ki nam jo predstavlja čelna vinjeta! Človeka kar sili čitati, kaj bo z onima dvema, ki sedita v vozu, posebno ko mu prva inicijalka pove, da ima opraviti s pripovedovalcem — slikarjem, ki bo znal kaj čudno in zanimivo pripovedovati historijo.

Konec prvega poglavja z zelo dobro uspelo nočno sceno v mesečini nam je primer za to, s kakšnimi težkočami se mora grafik boriti, če hoče delati samo v črno-beli maniri. Za drevesom stoji deseti brat. Fotografski posnetek enako razsvetljene pozicije po naravi bi nam pokazal model razsvetljen le na rami in v obrazu, ker stoji drugače popolnoma ves v senci debla. Reklo se bode morda: torej svetla mesta drugod niso pravilna. Res je, a ravno ta preišljena nepravilnost, ki je nihče ne opazi, je vzrok, da je slika pridobila jasnosti in razumljivosti. Omenil sem ta mali detajl, ki bo zadoščal za razumevanje mnogih drugih sličnih mest.

Zelo efektno uporabo črnih in belih tonov nam kažejo vinjete na str. 19, 35, 49, 58, 73, 96 (inicijalka) in 233. Toda tudi med drugimi vinjetami je nekaj naravnost kabinetnih eksemplarjev.

Kmetijski tipi so mestoma izvrstni (Krvavelj, str. 50!); najbolj pa „ležijo“ Vavpotiču elegantne vinjete v starodunajškem slogu in pa duhoviti epigrami (kakor čelna vinjeta na str. 36).

Hvalevredno je tudi to, da je Vavpotič deloma okrasil knjigo z narodnimi ornamentami. Prevzel je s tem Gasparijevo polje in reči moram, da je Gasparija v toliko prekosil, da so ti ornamenta logično komponirani in estetsko izvedeni, dočim gre Gaspariju zasluga, da je v svojih ornamentih posebno „za njega dni“ bolje pogodil tipično slovenski značaj. Vavpotičevi slovenski ornamenta so po mojem mnenju preveč moravski, kar pa ne manjša njih lepote.

Govoril sem o tej knjigi namenoma nekoliko več, nego je navada v recenzijah, to pa

zato, ker smatram pač Vavpotičevo delo za zelo važen dogodek v zgodovini slovenske umetnosti, drugič pa, ker se bojim, da bi prišel nad te ilustracije kak kritik, ki jih ne bi znal pravično oceniti. Srce me je bolelo, ko sem svoj čas čital ocene Birollovih risb za Fr. Milčinskega „Pravljice“, posebno, ko sem videl, da jih meče

celo tako resen kritik kakor Glonar (v „Vedi“) z Gasparijevimi v isti koš!

Ako hočemo prav oceniti kulturni pomen Vavpotičevih risb, moramo misliti na to, da jih bo videlo najmanj 200.000 ljudi, saj gre gotovo vsaka „Mohorjeva“ knjiga iz roke v roko. In koliko ljudi ima priliko, videti, recimo, eno umetniško razstavo v Ljubljani?

„Družbi sv. Mohorja“ pa naj velja: In hoc signo vinces! To je prava pot do srca ljudstva, z umetnostjo treba med narod! Za umetnost do vzetni človek ne more biti slab človek. Da se pa približamo temu idealu, zato naprej po tej poti

PETRUŠKA - RADIVOJ PETERLIN:

KOVAČ.

Dneva belega še mrak se snuje,
temna noč okrog še mir razliva,
še narava v tihem snu počiva,
no, kovač v kovačnici že kuje.

Sveti se kovačnica ko peklo,
plamen šviga, zvija se in liže,
meče senco v kote, više, niže,
a kovač vse kuje, kuje — jeklo ...

Res tišine nočne nič ne moti,
še kraljujejo polnočne sanje,
no, ne menijo se misli zanje,
misli moje davno so na poti.

Brez miru hite mi misli lepe
kvišku, kvišku, brez pomoči vsake
delajo gradove mi v oblake,
v noč — načrte, v nič pa — trdne sklepe.

JURČIČ V SVOJI DOMAČNOSTI.

Šla je gospodična Helena Bavdkova in je na mesto mene interwiewala Jurčičevo sestro, ki še živi pri svojem sinu krčmarju na Muljavi, in pa Ivana Skubica, nekdanj župana na Krki.

Tako se hočem tudi jaz po zgledu sedanjih pisateljev pokazati s tem, kar vedo drugi.

Skubic poroča: „Z Jurčičem sva bila v ljudski šoli na Krki sošolca in sva si bila do njegove smrti iskrena prijatelja. Kadar je prišel na počitnice iz Ljubljane ali z Dunaja, vselej me je obiskal in mi je imel vselej veliko povedati. In ko je bil v Ljubljani za urednika, jaz pa župan na Krki, sem se v važnih občinskih stvareh posvetoval z njim, ker mi je vselej modro svetoval. Bil je radodaren; kadar je prišel k svoji sestri na obisk, ki je imela in še ima gostilno na Muljavi, tedaj smo se veselili in pili, seveda na račun Josipa Jurčiča.“

Jurčičeva sestra pa pripoveduje to-le:

„Ko je moj bratec začel hoditi v šolo na Krko, sem ga poučevala in ga učila brati. Učil se je težko. Vedno sem ga kregala, da se ne bo nikoli nič naučil. Ob mizo sem udarila in rekla: „Ti boš toliko znal kdaj brati kakor ta miza.“ Pri vsem tem pa je imel veliko zanimanje za učenje. Zjutraj je vstajal zgodaj in pasel kravico do osme ure, potem je šel v šolo; hodil je v šolo v prtenih hlačah; torbo za knjige je imel tudi iz platna. Otroci so ga dražili, da se pojde učiti za „gospoda“.

Srečal ga je nekega dne uradnik, ki je bil na počitnicah na Krki, z imenom Čelesnik. „Fantek, se kaj dobro učiš? Si se že kaj naučil?“ „E, malo že,“ je odgovoril. „No, veš, koliko ima polpeta koza parkljev?“ Doma so ga vprašali, kaj je odgovoril. „Kaj sem odgovoril? Toliko kakor polpeti kozel!“

Z velikim veseljem je šel v Ljubljano v drugi razred.

Njegov stari oče, ki se je pisal Jankovič, je bil star že 80 let, ko je šel Jožek v šolo. Kakor stari ljudje sploh, se je jokal, ko je odšel, ker ga

je jako rad imel. V Ljubljani je stanoval pri očetovi sestri, ne pri stricu, kakor je bilo nedolgo tega omenjeno v nekem časopisu. Podpirala ga je le sestra očetova. Od druge tete, očetove sestre, je podedoval tudi nekaj denarja, da je šel na Dunaj. Podpirala sem ga seveda tudi sama. Ko je bil v osmi šoli, sem mu pošiljala vsak mesec 2 gl. Oče so bili bolj skopi. Bili so zelo strogi. Spominjam se, da je prišla nekoč neka ciganka, ko so ravno devali lesen obroč na sod. Rekla je, da jim bode „šlogala“. „No,“ so rekli oče resno, „ali veš, kaj jaz mislim?“ „Ne vem.“ Izpustili so ji obroč, da jo je malo udaril po obrazu.

Prebival je Jožek skoraj vedno pri meni, le spat je hodil domov v malo sobico. Ko je prišel v prvič z Dunaja domov, so bili mati že slepi, brat pri vojaki; zato je bil na hrani vedno pri meni (omogućila sem se takoj pod rojstno hišo na krčmo).

S sošolcem, sedanjim kanonikom Špendalom, sta bila vedno skupaj. Ljudje so rekli: „Pajžbarjev“ bode „gospod“, „Tičkov“ (to je, Špendal) pa ne, je preveč živ,“ a bilo je ravno narobe.

Prav pogostoma je prišel na Muljavo tedanji župnik krški, častni kanonik Pečar, ki je prav rad imel mojega brata. Sedevali so pogostoma pred hišo v utici ves popoldan brat, Špendal in župnik Pečar. Pa tudi on je šel večkrat v župnišče na Krko.

„No, kje imaš fanta,“ tako je rekel, ko je nekoč stopil v mojo hišico. „Ta bo moj,“ je rekel, ko sem mu ga pokazala v zibelki. In res je bilo tako.

Pustili smo Josipa večkrat doma, ko smo šli na polje, da mi je varoval prvega otroka. (Poleg tega je tudi stregel gostom.) Vesel ga je bil, ko mu je prinesel pokazat prvo izpričevalo, prav dobro; v kočiji sta se takrat (o Božiču) pripeljala domov. Ko mu je šel dečko za imendan čestitat, ga je povabil na kosilo v hotel „Europa“.

(Bili so pri mizi prof. Pleteršnik, dr. Stare, Kersnik in dr.)

Spominjam se še prav dobro, da mi je brat nekoč rekel: „Imam tako, da lahko priženim trideset tisoč. Pa zdaj se ne bom, še moram povrniti domačim.“ (To je bilo za njegove bolezni.) Nikdar ni odšel noben sorodnik praznih rok, ako ga je obiskal. Svoje prijatelje in sosede je vselej

pogostil ter jih povedel v Čitalnico. Žal, da so pomrli malone vsi njegovi domači prijatelji in sošolci, ki bi vedeli mnogo povedati iz njegove mladosti.“

Na trdinovsko-miren način končuje Jurčičeva sestra svoje resnične zgodbe tako le: „Pozneje ni bilo sreče z mojim sinom; sedaj mora kmetovati in krčmariti na Muljavi. Živim pri njem tudi sama.“

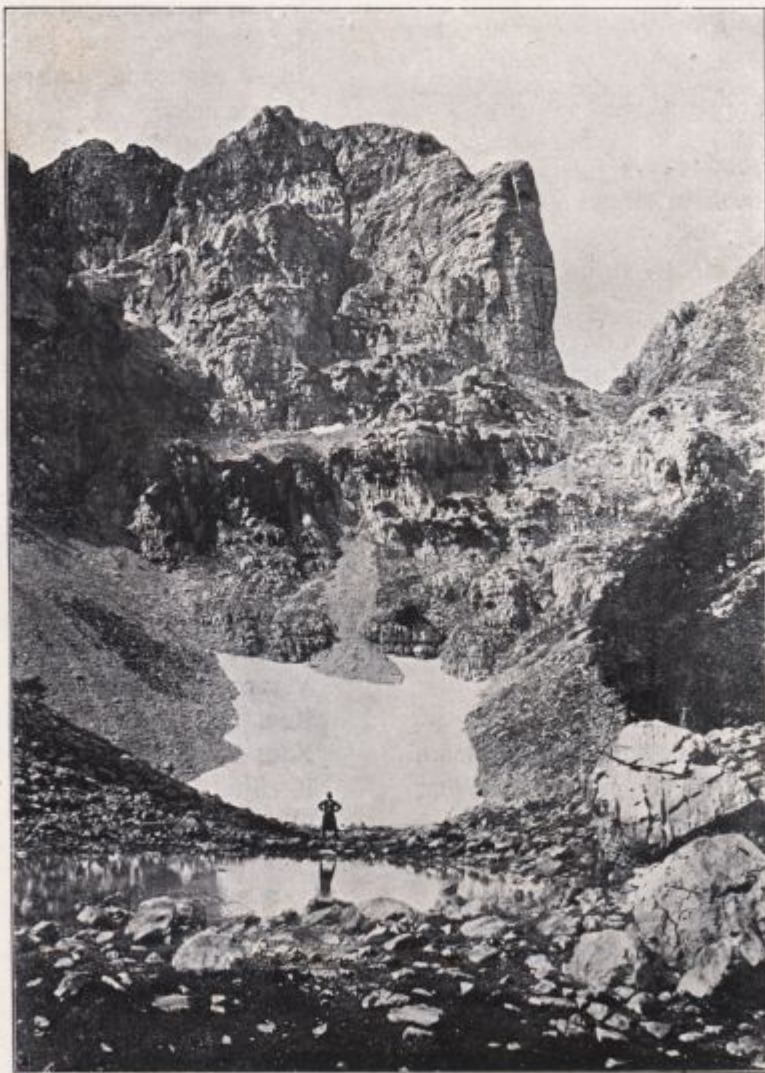
PAVEL GOLOB:

BOG POŽIVI!

Bog poživi, mladi mož,
tvojo lepo brado,
Bog poživi, mladi mož,*
v prsih tvojih nado.

Bog ti nosi, mladi mož,
ženitvanjsko balo,
Bog ti pošlji, mladi mož,
punčko tvojo zalo.

Bog daj brž ti, mladi mož,
blažene občutke,
ko ob njej preživel boš
dneve kot trenutke.

PARTIJA S PRENJA.

LUČ.

I.

Svetila je svetilka in tam v ozadju so bile legle zadnje luči solnčne svetlobe. Misli so bile kakor nedoločene poteze v dnevih mračnega, temnega vremena. Hodile so po nejasnih potih, ki so se izgubljale v vedno širšo in širšo ravan, in polzele navsezadnje v nepremične tančice, kjer so obstale.

O divne krasote teh misli! — O prelestna božajoča barva teh želja!

Skoprnel bi človek...

In svetila je svetilka, in čudno polno soparnosti je bilo v sobi.

Zakaj ni bilo svobode...?

Sedel je tam človek in strmел v plamenček svetilkin, ki je pojemał.

In ker so polzele misli v širino, jim ni bilo obstanka v sedanjosti.

Šle so in odhajale brez miru.

Čas je že bil. Dolga vrsta dni je bila prešla, in čakalo je nekaj čudnega — vstop v življenje.

Velike sence so se stavile na pot.

Medlele so zarje, medlele barve, človeka je hotelo biti konec.

Zakaj ne bi moglo ostati vse v miru?

Zakaj ne v brezskrbnosti? Ali moramo v skrbi in življenje?

Moramo; in pot je težka in pot je temna.

II.

Temna soba v hiši v hribih. Zapoje petelin, zašumijo drevesa, in dež kaplja na streho. Vihar zamaje veje, okna zaškripljejo, in človek strmi v grozi in tajnem trepetu...

Zakaj neki? — Ni li to le prirodni pojav? Seveda je.

Le misli so tako strahopetne.

* * *

In zopet:

Veliko solnca in rože, polne vonjav.

Metulji se zibljejo nad rožami, barve migljajo in barvah, zrak se stresa v preveliki krasoti.

In človek je vesel, prevesel.

In se zgane, in strah mu napolni dušo.

Čemu neki?

Strah pred življenjem, pred samostojnostjo.

* * *

Noč.

Človek sedi pri oknu in polni dušo z ničvrednimi mislimi, ki mu kazijo spanje. Tema mu sega do kolen, do vratu, do glave. In ga obda in mu navdahne črne misli in mu jemlje sapo. In spanje hiti v daljo...

Niti sanj nima več človek, onih sanj v spanju.

In te so brez trpljenja — in truda.

Pride jutro in človek dremlje pri oknu.

* * *

Svetilka sveti, in mračen je vzduh.

Čemu?

Vstop v življenje.

Kam naj se obrne, da bi se mu ognil?

Kam naj hitijo misli in želje?

K cilju.

Oj cilj, v življenju si, in moči je treba človeku.

LISTEK.

ČITALNICA.

Ko je bila ljubljanska „Čitalnica“ mlada . . .
L. 1862. so ljubljanski dijaki izdajali litografirani list „Torbico“, ki se je l. 1863. preselila v Zagreb in se tam tiskala. V litografirani „Torbici“ iz l. 1862 nahajam „Potopisne črtice“ iz peresa A. Zupančiča, ki so sestavljene po vzorcu znane Erjavčeve satire „Pot iz Ljubljane v Šiško“. (1859.) In v teh črticah čitam tudi sledeče: „Stopivši iz Zvezde, prideva pred veliko, lepo sezidano hišo. To je nemška shodnica (kazina), tu središče nemškega gibanja v Ljubljani. Ne dolgo in preselila se bo naša „Čitalnica“ v hišo, kazini nasprot. Kako znameniti bote potem te dve hiši! — V malo korakih sva na kraji, kjer četiri ulice skup pridejo; Ljubljančani sploh ta kraj le zovejo „na Maličevem voglu“. Glej, prijatelj, to je zlo zlo znamenit kraj! Tukaj sva prišla, kakor Nemeč pravi, „auf historischem Boden“. Tu je kraj smešne, izmišljene bitve med Cimbrici in čitavničarji, katero nam je Servantes mlajši v „Don Quixotte“ tu popisal. Tamkaj v prvem nadstropju je slavna naša čitavnica: tu je prostor, kjer je stala slavna cimbriška vojska, in glej čuda — še celo tisti kup blata vidiva tukaj, v kterega je cimbriški vojskovodja cepnil. Kaj ne, to je znamenit kraj! Glej, še celo Kajfež sloni na Maličevem voglu z bukvami pod pajzdihom. —
Bojišče sva si ogledala, zdaj pa le naprej . . .

ČTIVO.

„V boj za dobro čtivo!“ Sedaj ob Novem letu, ko naše „Matic“ razpošiljajo svoje publikacije, je primerno, da priobčimo uvodno literarno poročilo pod tem naslovom. Zakaj kar loči knjige „Matic“ od drugih edicij, je baš njihov izbor po notranji umetniški in splošno kulturni vrednosti, dočim računajo druga izdanja često z golo senzacijo in človeško slabostjo. Književno delo „Matic“ je programatično in v lepem skladu s kulturnim pokretom, ki se kaže vedno živahnejši širom kulturnega sveta, s pokretom, ki meri na uvažanje „dobrega čtiva“. Ta pokret je v zadnji dobi, kakor drugje, tudi med Čehi zasegel širše dimenzije. Središče tega češkega gibanja, ki je obrnjeno proti širjenju brezcene, često pogubne literature in drugih takih činiteljev, je „Prosvetna zveza“ (Svaz Osvětový). Ta je na javnem shodu sprejela primerno resolucijo, namenjeno občinstvu, uradom in založnikom. Shod je bil sklican v soglasju z večino političnih organizacij. „K pogubni literaturi spadajo, je izvajal referent prof. F. V. Vykoukal — na eni strani vsa dela, bodisi knjižna ali periodična ali kakršnakoli druga, ki so literarno brez cene, i ako niso moralno nevarna (imajo negativno poguben učinek, kazeč čitatelju okus in jemlječ mu pristopnost za dobro čtivo), na drugi strani pa seveda vse čtivo, moralno pogubno. Ne gre torej le za čtivo, ki ima naravnost namen, dražiti čutnost ali čisto živalske in

čutne nagone (na pr. nemoralna pornografska literatura), ampak tudi za tako, ki na rafinovan način riše zločin, predstavlja dozdevna junaštva grobe sile in moči, jih nekako obožava ter s tem čitatelju zastuplja domišljijo. Značilno je, da je češko dnevno časopisje, kolikor sem ga mogel zasledovati, popolnoma uvaževalo ta pokret, ki pomeni le nadaljevanje celotno-evropskega gibanja na slovanski svet; poudarjam to, ker je to zlasti značilno in obeta izpremembo razmer na bolje. — V Zemunu, doli pod Belgradom, ob izlivu Save v Donavo, se je ustanovil knjigarsko-izdajateljski zavod „Napredak“: Danes je že tudi med nami vedno manj inteligentnih ljudi, ki ne dajo leto izvestne svote denarja za književnost. Samo da je prav malo takih, ki trošijo te svote s polno koristjo za sebe in za našo književnost. To prihaja osobito odtod, ker redko kdo kupuje knjige po nekem premišljenem načrtu; mnogi jih večinoma ne kupujejo niti po potrebi, ampak po golem slučaju . . . Knjigarske zveze so med nami še vedno slabe in prodaja nikakor ni organizirana. Razen tega se nikakor sistematski ne ločijo dobre knjige od slabih in sumljivih. Večina naših ljudi često niti ne zna za kako dobro delo, da je vobče izšlo . . . Naše knjigarne v glavnem prodajajo pisalni material in šolske knjige . . . Večina inteligentnih ljudi ne utegne korespondirati o knjigi, katero žele naročiti, ne povpraševati po ceni . . . Produkcija srbskih knjig je dosti velika in raste neprestano, a niti način razpečavanja niti število razpečanih knjig ne odgovarja temu poletu, dasi je tudi v tem pogledu storjen napredek. Zato so neki srbsko-hrvatski inteligentniki v Zemunu pred pol letom osnovali knjigarsko-izdajateljski zavod „Napredak“, ki mu je glavna zadača sistematski organizovano razpečavanje srbskih in hrvatskih dobrih knjig, s tem pa obem organizacija čitačje publike. Osnovni princip „Napredka“ je ta, da prodaje samo dobre knjige. „Napredak“ ima svoje poverjenike in potnike, ki zdaj pa zdaj gredo v srbska mesta ter posetijo inteligentne kroge in jim pokažejo nove knjige. Plačevati se morejo knjige tudi v obrokih. Prodajajo se tudi muzikalije srbskih, slovanskih itd. komponistov. Z nasveti o izboru „dobrih knjig“ mu pomaga vrsta strokovnjakov. „Napredak“ je izdal dosedaj že dvoje izvestij, t. j., dva kataloga takih „dobrih knjig“, srbskih in hrvatskih. Naročati se morejo knjige na naslov „Napredak“, Zemun, Hrvatska. — „Slovanska knjigarna“ v Zagrebu (Jurišičeva ulica). Znani publicist in politik, Stj. Radić je otvoril v preteklem novembru v Zagrebu knjigarno pod navedenim naslovom, ki naj bi prodajala poleg hrvatskih, zlasti kmetskemu ljudstvu pristopnih knjig, tudi knjige slovenske, češke in srbske. Načeloma je tako podjetje le pozdraviti, a bojimo se, da ga Stj. Radić spriči svoje obsežne politične delavnosti ne bo mogel prav oživotvoriti. Na konferenci „Maticice Hrvatske“ l. 1911. se je ozbiljno omenjala

potreba, otvoriti v Zagrebu veliko knjigarno, ki bi razpečala le knjige naših kulturnih institucij, „Matic“ in „Srpske Književne Zadruga“. — Vre torej na tem polju.

KOLENDARJI.

Koledar Družbe sv. Mohorja 1912 (gl. „Slovana“, IX. št. 12).

Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda za prestopno leto 1912. (Str. 175. Cena 1 K 20 h.) Poleg običajne koledarske vsebine nahajamo životopis in sliko Družbine dobrotnice Marije Vilharjeve, članek „Ženstvo v narodni obrambi“ (oboje iz peresa A. B(ega), dve pesmi Manice Komanove, članek „Zrnast rod“, „Besedo o igrah in veseljih“, nekrolog častnega člana dr. Jos. Vošnjaka, „Jezikovna meja na Goriškem“ z zemljevidom (iz peresa R. Orla).

Ilustrovani Narodni kalendar 1912, ki ga je založila „Zvezna tiskarna“ v Celju in ki ga je uredil dr. A. Dolar, se odlikuje po svoji elegantni opremi. Med leposlovnimi prispevki omenjam A. Novačana „Romantični intermezzo“, zapiske „starega devičnika“, odvetniškega pisarja, ki mu kmetje pravijo škric, literarno pa se imenuje skrita eksistenca, ki se za vzore ne briga več, veruje pa v Boga in v posmrtno življenje. Dušo mu vznemiri le še spomin baš na oni romantični intermezzo iz dijaških let, ko ga je prevzela in prevarila „stara boginja, močna boginja, večna ljubezen“; bilo je to takrat, ko je sin bil „lep in večer bož z očetom“, sin skeptik, nevernik, anarhist, dolgočasnik, nezadovoljnik, zabavljač, protivnik flore navdušenih profesorjev in črno oblečenih kaplanov, zasmehovalec „slovenskega“ t. j. v vruga in pekel verujočega kmeta, oče pa veren in močen v svoji veri. Ves spis je po slogu in mišljenju in tudi po zelo efektni in poetični končni stihomitiji med očetom in sinom čisto cankarjanski. Izraz „devičnik“ je izraz satanske disharmonije, ki veje po vsem spisu. — Cankarjevi „Soščolci“ so njegova obrabljena tema, ki je sama na sebi velika, ki pa jo Cankar obdeluje brezuspešno, ker mu manjka primerno visoke vneme za problem, svete jeze in svetega navdušenja; le zbadljivost in malenkostna karikatura ga je. „Med učitelji in učenci je višji zid in daljši most nego med Vatikanom in Kvirinalom“. Ilesič vabi s tem Cankarja v svojo šolo, pa bo Cankar videl, da si ne bo polomil nog na kakem takem zidu. Niti Rousseau niti Tolstoj ni spravil šol s sveta, pa jih Cankar tudi ne bo; Rožnik ni hrib za revolucijo. — V „Trenutkih“ zastopa dr. Lah misel, da današnji svet skrbi le za bodočnost in večnost in da ne vidi trenutkov. Zdi se mi, da je baš narobe.

„Strossmayer“. (Koledar za l. 1912.) Velika, 128 + 278 strani obsegajoča knjiga, ki jo je kot izvanredno svojo publikacijo letos izdala „Matica Hrvatska“ ter jo daje svojim članom za 1 K 50 h, večjim poverjenikom pa v dar. V prvem oddelku, ki govori izključno o Strossmayerju, se mi zdi prav važen članek Pasaričev o razmerju vladike do ruskega filozofa Solovjeva, ki je najbrž vsled zvez s Strossmayerjem prestopil k katolicizmu, pa ne kakor da bi se s tem mislil odreči pravoslavju. V „Zabavi in pouku“ zanima dr. Otona Kučere razprava o „Croatii“, t. j., o našem planetu v orbiteli našega Solca, ki mu je svetovna znanost v priznanje astronomskih podjetij zagrebške zvezdarne dala pred 2 letoma ime „Croatia“. Vsak motritelj našega kulturnega razvoja bo s pažnjo čital esé znanega modernega publicista M. Marjanovića „Svetlo in senca“, zlasti njegova izvajanja o konservativizmu in naprednjaštvu, koliko in kako služita oba nehote napredku skupne jugoslovanske misli, dasi gleda eden iz Zagreba kot neprepornega jugoslovanskega centra

med Slovence na zapad, drugi med Srbe na iztok. V „Kulturnem pregledu“ čitaš izvestje o delovanju „Matice Hrvatske“ in o njenih letošnjih publikacijah, o zgodovini „Matice Dalmatinske“ in nje faktični spojitvi z „Matico Hrv.“, o Jugoslovanski Akademiji, o „Pučki Prosveti“ in Ciril-Metodovi družbi. Končno ima Koledar še popolno statistiko (shematizem) uradov in korporacij kraljevine Hrvatske. Knjiga je bogato ilustrirana in jo je najtopleje priporočati. — Posebe naj še omenim zgodovino in statistiko časništva: dandanes izhaja v hrvatskih deželah (oziroma, kjer bivajo Hrvati) 246 listov, in sicer v banovini 160 (v Zagrebu 113), med temi 16 dnevnikov (13 v Zagrebu, 3 v Osijeku); nemških izhaja v banovini 11, 9 v cirilici, 1 madjarski. V Dalmaciji izhaja 30 listov, v Bosni in Hercegovini 23, v Ameriki 12 itd.

„Veliki Jadran“. (Koledar za leto 1912. Založila „Slovanska knjigarna“ Jos. Gorenjec v Trstu, Via Caserma, cena 1 K 20 h.) Krasno opremljen koledar, bogato ilustriran, s prevodi iz Dostojevskega, Lermontova, Twaina in z nekaterimi izvirnimi spisi.

Sokolska himna.

(Sokolski župi Ljubljana I. posvetil Vojeslav Mole.)¹

Kot pesem, ki šume dobrave
pomladne jo v žareči dan,
zveni naš spev čez vse planjave,
budi iz sanj strmeči plan.

In vse doline se budijo,
od gor do gor brni odmev,
kot v ognju srca plamenijo,
kot grom buči sokolski spev.

S ponosom v srcih, v mislih solnce
in v srcu silo in pogum:
tako se med svetovja konce
pne sokol čez viharjev šum.

Nas malo je? Mi smo Sokoli:
Za naša tla vso našo kri!
Iz naših bojev, naše boli
stotisoč novih vrst vzbrsti.

Zvenite pesmi nam sokolje!
Kot solnce v nas je sveta strast:
dokler nam kri po žilah polje,
naš dom bo prost in naša last!

PREVODI.

Emil Zola: Polom, Roman iz vojske leta 1870/71.² Prvi slovenski Zola, če odštejemo dve noveli, ki sta izšli pred par leti. Slovenci se seznanjamo s svetovno literaturo zdaj tudi v slovenskih prevodih. Za Dickensom torej Zola, prevaja se pa tudi že Flaubert. Ker ni dovolj izvirne produkcije na polju pripovedništva, so založniki prisiljeni, da utešijo glad občinstva po čitvu s prevodi. — Znani francoski naturalist Zola (* 1840 — † 1902) je vkljub svojim enostranstim in pomanjkljivostim še vedno tako znamenita prikazen v svetovni književnosti, da je gotovo prva in primerno, da ga spozna tudi širše slovensko ob-

¹ „Slovenski Sokolski koledar za l. 1912.“ Uredil dr. Gv. Sajovic. VII. letnik. V Kranju 1911. Izdal in založil Vaditeljski zbor v Kranju. Str. 166. Cena 1 K. V njem so članki dr. P. Pestotnika, dr. Murnika, Ambrožiča M., Sajovca E., Kostnapfla itd. Gornja pesem je na čelu člankov.

² Poslovenil Vladimir Levstik, Založil L. Schwentner v Ljubljani. Str. IX in 549. Cena 5 K 60 h, vez. 6 K 8 h.

činstvo. „Polom“ (Le débâcle, iz l. 1892.) je predzadnji člen iz velikega cikla romanov „Les Rougon-Macquart“ (1871—1893), čigar podnaslov „prirodna in socialna zgodovina rodbine pod drugim cesarstvom“ kaže, da pojmuje Zola nalogo romana čisto drugače nego njegovi predniki. Kako velik uspeh je imel na Francoskem ravno „Polom“, je razvidno iz tega, da je dosegel najvišje število natisov: nad 224.000! Približno tako visoko število so dosegli romani iste skupine: „L'assomoir“ („Ubijača“, t. j., batina, krepelec, VI. Levstik se je v uvodu pač zmotil, ko je zapisal „Ubijalec“), „Nana“, „La terre“ (od 150.000 do 200.000 natisov), Seveda razširjenost in priljubljenost sama na sebi še ni merilo umetniške vrednosti. Navedeni romani pa so res iz najboljših („La terre“ je razširjena pač le radi brutalno slikanih spolnih prizorov) poleg „Krivde abbéja Moureta“ in „Germinala“. Zolova dela iz te dobe pomenijo vrhunec njegove umetnosti, znači jih patetična lirika, himnovsko popisovanje, mogočna reliefnost, simbolska moč koncepcije in pesimistično občutje. V zadnjih delih, že v „Treh mestih“ (Lurd, Rim in Pariz, 1894—1898), kjer se bojuje proti katolicizmu, prav posebno pa v „Štirih evangelijih“ (Rodovitnost, Delo, Resnica, — pri Pravici ga je dohitela smrt) pa Zolova moč peša; kažejo se vedno bolj njegove napake, iz pesimista postane prav naiven in utopističen optimist. Zola je velik patetik mogočnega epičnega ritma, a obzorje mu je zelo ozko, psihologije ne pozna sploh nobene, zastopa jo materialistična fizijologija; oživljati zna pač materijo, slikati mogočno elementarne katastrofe in gibanje velikanskih ljudskih mas, — postaviti pa ne zna pred nas niti ene krepko orisane osebnosti. Njegovo bogato, minuciozno natančno popisovanje vseh predmetov res včasih učinkuje, mnogo pogosteje pa raztresa in utruja čitatelja. Kjer bi drug resnično plastičen umetnik s par podatki in slikovitimi primerami dosegel vse večji učinek, se Zola na dolgih straneh suhoparnega naštevanja vseh posameznosti poti in trudi in potaplja v lastni snovi. Mogočnost Zolove tvorbe je bolj zunanja nego notranja: v invenciji ne doseza učitelja Balzaca, kot umetnik stoji globoko pod Flaubertom, kot psiholog pa ne pomeni sploh nič, če primerjamo Stendhala. — Na vsak način pa je naš roman eden izmed njegovih najboljših. Riše nam vse grozote one za Francoze tako usodne vojne l. 1870/1871. s Prusijo, ki jo je lahkomišlno provociral Napoleon III., one vojne, ki je pomenjala padec francoskega in — ustvaritev nemškega cesarstva pod vodstvom vojaške Pruske. Z neizprosno brezobzirnostjo odkriva pisatelj propalost in desorganizacijo tedanje francoske vlade in vojske; kaže, da je s kruto nujnostjo moralo priti, kar je prišlo: popoln polom. — VI. Levstik je napisal romanu lep uvod, ki se mu je v resnici zelo posrečil; obenem je on prevajalec, da mu ga ni pri nas para. Od kar prevajajo pri nas pisatelji, virtuozji jezika, smo lahko prevodov veseli, bolj veseli nego izvirnih plehkosti. Knjigo žalibog kazi mnogo tiskovnih pomot. Škoda!

Dr. Vinko Zupan.

Oliver Twist.¹ Ljubeznivi angleški romanopisec Dickens (* 1812 — † 1870) je bil dozdej Slovincem skoro neznan. Nedavno je izšel v „Leposlovnih knjižnici“ eden njegovih najboljših romanov „Tale of Two Cities“ (Povest o dveh mestih) v prevodu Izidorja Cankarja. „The Adventures of Oliver Twist“ je zdaj drugi njegov roman, ki smo ga dobili v slovenskem prevodu.

Naša izvirna pripovedna produkcija zadnja leta nekam peša, zato pa dobivamo temveč prevodov iz tujih literatur;

¹ Izgovori: „óliver tuíst“. Spisal Charles Dickens (izgovori: čárlz díknz). Poslovenil O. Zupancič. Založil L. Schwentner. 499 str. Cena 5 K, vez. 6 K 50 h.

tudi to je prav in dobro, da dohitimo, kar smo zamudili v tem oziru v prejšnjih dobah. In zdaj so prevodi res lepi in slovenski, ker prevajajo pravi pesniki in pisatelji!

Naš roman je izhajal l. 1837. v Bentleyjevem časopisu in je poleg „Sketches“ (Črtic), povesti „The posthumous Papers of the Pickwick Club“ (Posmrtnih papirjev kluba Pikvikovcev) in romana „Nicholas Nickelby“ eno prvih Dickensovih del. Prvim romanom, tudi našemu torej, se pozna, da so pisani za časopise, ker niso dovolj enotno zasnovani, toda bogatost in zanimivost dejanja, prekipevaloči dovtip, pristrčni humor in živa in ostra karakteristika oseb, vse te prednosti so napravile Dickensa preko noči za najbolj priljubljenega angleškega pisatelja.

Dickens je nastopil, ko so vladali Bulwer, Disraeli in dr., ki so v svojih povestih risali le življenje višjih krogov, Dickens pa, ki je rasel v ubožnih razmerah, življenja bogatinov ni poznal, ga tudi ni nikoli slikal v svojih delih, poznal pa je malega meščana, malega obrtnika in reveža in ti ljudje so predmet njegovih povesti. V vseh svojih spisih je odvetnik tlačeni in zanemarjenih proti sebičnosti in brezbrzičnosti bogatih. Skoro v vseh delih se bori Dickens za izboljšanje socialnih uredob, n. pr. v našem „Oliverju Twistu“ nam kaže, kako vede zanemarjenje ubogih otrok, ki nimajo niti domače niti dobre šolske vzgoje, naravnost v zločin. Neizobraženost in nevednost, v katerih drže bogati vladajoči sloji ljudstvo, je glavni vir nenravnosti in zločina. Oliver Twist, uboga sirota brez očeta in matere, pride po trpinčenju in stradanju v sirotišnici in pri brezsrčnih ljudeh med najhujše tatove in zločince, med najbolj pokvarjene ljudi v Londonu. Deček je pa nepokvarjen in zdrave narave in se ne izpridi; srečen slučaj ga privede v okrilje dobre rodbine, ki ga reši in lepo vzgoji in napravi iz njega koristnega člana človeške družbe. Ta roman je ljudska knjiga v pravem pomenu besede, ki mora vplivati vzgojevalno in blažilno na čitatelja; za naše ljudi, ki jim je še danes menda treba dopovedovati, kako važna je vzgoja in izobrazba mladine za ves narod, če hoče ostati zdrav in čvrst, pa je bila ta knjiga naravnost potrebna. Naj bi jo čitali povsod po Slovenskem, starši in mladina!

Prevod našega pesnika Otona Župančiča je lep, svež in krepak, posebno sveže vplivajo originalni izrazi iz belokranjskega besednega zaklada, ki jih je vse polno v knjigi; morda se bodo komu nekateri zdeli na prvi pogled tuji in čudni, pa le nobenih predsodkov, to je vse pristno domače blago, nova, sveža kri za naš književni jezik.² Oprema knjige je lepa in okusna, kakor smo tega pri založniku Schwentnerju že navajeni. Knjigo prav toplo priporočamo vsem ljudem dobre volje in dobrega srca, prav posebno pa mladini vseh starosti.

Eno najboljših Dickensovih del pa je njegov avtobiografski roman „David Cooperfield“, ki ga je tudi Dickens sam najvišje cenil, posebno lepe so tudi njegove božične povesti, „Cvrček ob ognjišču“ i. dr. Tudi te naj bi se o priliki preložile.

Dr. Vinko Zupan.

Velika vas. Roman.³ Časovno je ozadje tega romana v zvezi s „Polomom“. Prikazujejo se nam v njej strankarski boji med bonapartisti in republikanci itd. v novi Franciji.

Vdovica. Povest iz 18. stoletja.³ Poleg Šenoe je Tomić, avtor te zgodovinske povesti, eden izmed najbolj znanih hrvatskih pripovednikov. Kakor veliki njegov roman

¹ Dà, tako je! Vsak Beli Kranjec je „ilirec“! Ur.

² Francoski spisal Edgar Montell. Poslovenil F. K. Tiskala in založila „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček. V Gorici 1911. (XI. zvezek „Svetovne knjižnice“.) Str. 384. Cena 2-40 K, s poštnino 20 h več.

³ Hrvatski napisal J. E. Tomić. Poslovenil Štefan Klavs. Trst. 1-11. Tiskala in založila tiskarna „Edinost“. Str. 329. Cena 1 K 60 h.

„Za kralja in dom“, nas stavi tudi ta povest v 18. stoletje ter nam predstavlja staro hrvatsko zagorsko plemstvo in zagrebško „purgarijo“.

Machar J. S.: Rim. (Po šesti izpopolnjeni izdaji z avtorjevim dovoljenjem prevel V. M. Zalar. Založil L. Schwentner v Ljubljani. 1911. 8° 259 str. Cena broš. 3 K). Imel sem trdno namero, da knjigo ocenim s a m, in sem to tudi o priliki rekel g. prevoditelju Zalarju, ki mi je svetoval, naj izročim oceno knjige dr. Iv. Lahu. Pozneje mi je g. dr. Lah sam ponudil ocenjevanje „Rima“ in sprejel sem ponudbo, ker se mi je samemu mudilo s časom. Ocene pa nisem prejel in tako je stvar zaostala. Sicer pa je stvar taka: Obširno govoriti o prevodu spisa, kakor je Macharjev „Rim“, je nepotrebno; zakaj principijelno je stvar rešena z izvirnikom. To velja prav za prav o prevodih sploh.

REVIJALNI LISTI.

Veda. Dvomesečnik za znanost in kulturo („Goriška tiskarna“ A. Gabršček v Gorici, na leto 8 K) je končala svoj prvi letnik, ki obsega v velikem 4° formatu 664 strani in je torej že po obsegu impozantna knjiga. Vesel sem je in je uredništvu čestitati, da se mu je posrečilo, zbrati toliko in to vsestranski interesantnega gradiva. Obdelava tega gradiva je znanstvena, a vendar so članki vedno tudi ugodno čitni. Glavna zasluga gre urednikom dr. B. Vošnjaku in dr. Prijatelju. To sta dve različni duši; njiju dualizem je zelo občuten; v zadnjem zvezku polemizira dr. Prijatelj s svojim „kolegom“ Vošnjakom ter mu indirektno očita, da zagovarja „čist in okrogel nezmisel“. V vabilu na II. letnik pravi uredništvo ponovno: „Probleme s l o v a n s k e g a J u g a je smatrati za najvažnejše in najaktualnejše. „Veda“ je pač poklicana, da posebno pažnjo posveča južnoslovanskim zadevam, ki jih naj hrvaški in srbski pisatelji razjasnjujejo slovenski inteligenci.“ Zraven so odtisnjeni tudi neki javni slovanski glasovi o „Vedi“ (med njimi „Obzor“). Prav, jaz sem prvi za to, da bodi „Veda“ skupno veliko revijalno glasilo, in sem o tem svoj čas že priobčil svoj razgovor z dr. Bazalo. Ali bojim se, da dr. Prijatelj in dr. Glonar tukaj dr. Vošnjaku valita „kamen smutnje“ na pot; zakaj zadirčni in osebno-žolčljivi ton njunih polemik odbija ljudi.

„**Tamburica**“, hrvaški tamburaški zbornik, izhaja v Sisku na Hrvatskem vsak mesec enkrat ter stane na leto 8 kron.

GLEDALIŠČE.

Jelenc V. F.: Vaška romantika. Ljudska igra v treh dejanjih. — Naše deželno gledališče je uprizorilo dne 10. decembra 1911 to igro kot izvirno novost in podalo s tem nov dokaz, da se godi slovenskim dramatikom vsaj v tem oziru dobro, da jim ni treba iskati odrov in ravnateljjev, ki bi bili pripravljeni, poizkušati potrpežljivost občinstva z nezrelimi deli. Seveda je drugo vprašanje, če je to prava pot, zbuditi v naših ljudeh ljubezen do dramatičnih predstav. Utegne se zgoditi, da se bo začelo bati slovensko gledališko občinstvo vsake predstave domačih del, kajti tudi rodoljubje ima svoje meje. Naši dobri dramatikci bodo pa vsled takih poizkusov na škodi. — Jelenčeva „Vaška romantika“ je namreč za oder popolnoma nerabno delo, ki mu ne more pomagati noben svinčnik. Avtor je bil pri predstavi navzoč in je bral lahko svojo obsodbo z obraza večine gledalcev. To pot si je bilo namreč občinstvo z delom popolnoma na jasnem. Naj se sodi o „slovenski inteligenci“ kakorkoli, eno je gotovo: neizobražen človek ne zna zavijati besed in ne pozna slepečih fraz, a jedro zadene večkrat

bolje kakor kak kritik, kateremu je pokvarilo okus par slabo prebavljenih knjig. Tudi se zdi meni zelo smešno stališče nekaterih „vzvišenih“, ki mislijo in trdijo, da obstoji „slovenska inteligenca“ iz samih oslov in oslic, ako propadejo s kakim delom ali ako ne najdejo naši ljudje biserov tam, kjer jih ni. Mislim, da ne spada Jelenc med te „vzvišene“, da pa tudi ni tako naiven, da bi se tolažil z običajnim ropotom in ploskanjem na stojišču. Tega obiskovalce spravi že navadni „primojduš“ na pravem mestu v nebeško navdušenje. Da je moja sodba o Jelenčevi „Vaški romantiki“ resnična, mi dokazujejo tudi igralci, ki so jo igrali. Letos ima naš oder dobre, celo izvrstne moči, vsem pa, ki so nastopili v igri, se je poznalo, kako malo srečni so, da igrajo „Vaško romantiko“. Čim boljši igralec je igral, tem očitnejše so bile muke, ki jih je trpel. Predvsem bi namreč moral vedeti Jelenc, da je tehnika velik del dramatike, tako velik, da napišem lahko razmeroma dobro dramo, dasi nimam sposobnosti za dramatičnega pesnika, če obvladam tehniko dramatike. Karakteristika je v tem Jelenčevem delu zelo pomanjkljiva — najboljši zgled Mejrima! — dramatičnega dvogovora ne pozna pisatelj, jezik, ki ga govore njegovi ljudje, ne odgovarja njihovemu stanu (majhen zgled: pri Jelencu govore: kdor je rojen v bajti, pride tja nazaj, — vsak naš preprosti človek bi pa rekel: kdor je rojen v bajti, pride v bajto). Nenaravno je sploh vse dejanje igre: Anton, sin premožne Koširke, ljubi svojo deklo Marico, hčerko bajtarice Veharice. V svojem kmetskem ponosu je Koširka odločno proti tej zvezi. Na njeno nesrečo pridejo v vas cigani. Ciganka Mejrima zaplete Antona v svoje mreže, da jo vzame za ženo, dasi delajo vsi na to, da bi vzel Marico, s katero je postala Koširka zadovoljna, odkar je videla, da se suče Anton deloma po njeni krivdi okrog ciganke. A Tone ostane to pot dosleden. „Kdor ne mara ciganke v hišo, naj gre!“ so njegove zadnje besede v tem oziru. Mejrima postane njegova žena. Pridna je in delavna ter skrbi lepo za dom, moža in otroka, ki sta ga dobila v zakonu. A mož pije, razgraja, psuje — igra ima precej sirovega — in misli na Marico. Na smrt bolna se vrne ta čez nekaj let v rojstni kraj in se oglasi pri Koširjevih. Dobra, kakor je, izkuša spraviti Antona in Mejrimo. Zaman! V tej stiski pride negiganski cigan Izašar in z njim odide Mejrima, njegova prejšnja ljubica, v — zlato svobodo, medtem ko kliče njen otrok v sami srajčici na odru: „Mama! Mama!“ . . . Po prvem dejanju sem še upal o igri, dasi se mi je zdelo zelo sumljivo, da se je skrila Mejrima brez vzroka za Koširjevim hlevom; v drugem dejanju je spravi pisatelj na oder celo kopo ljudi, ki so zapeli lepo pesem, a se sicer začudeno gledali in molčali kot miši, če je eden govoril, drugače pa so vpili vsi navprek — pisatelj je vozil nagloma navzdol in se prevrnil v tretjem dejanju. V vsej „izvirni noviteti“ sem našel samo eno dobro, a nikakor ne izvirno domislivo: cigan vabi Mejrimo z goslimi. . . . Da ne moreta opravičiti hib dela naslova „romantika“ in „ljudska igra“, to misli menda pisatelj z menoj vred. Za to gre, da spišem kaj dobrega, ne pa za to, kako naslovim svoj spis. Romantična posebnost te igre je bila izgovorjava imena „Marica“. Z odra smo slišali dosledno „Marica“. Kdo jih je neki tega naučil?

Dr. L o k a r .

„**Naša kri.**“ Pišem to, ko sem pravkar prišel od premiére Finžgarjevega igrokaza. Račun sem napravil o njem: čestitam Finžgarju kot dramatikcu, ki zna dejanje zaplesti in z njega zapletom in z vnanjimi efekti vzdržati pozornost do konca — ali vsaj skoro do konca, zakaj tisto poroko in pridigo bi na zadnje bolje izpustil. Pa tudi prave

tragike ne manjka: tragičen je konflikt v duši mérovi, ki ga službena dolžnost vleče drugam nego nagnjenje srca, ki mora voliti med hčerjo in svojo ljubo vasjo; tragična je tudi usoda njegove hčere, nekake male gospe Walewske, ki seže v roko Francozu, da bi rešila selo. In vendar, in vendar...

Redkokdaj sem čutil pri kaki drami v srcu tako bol, izvirajočo iz disharmonije, kakor pri tej. Zaničevanje Francozov, sovrašтво do njih — in niti enega človeka, ki bi izpregovoril njim v prilogo besedo! Seveda na vasi smo — to je res, in na vasi morda ni bilo Francozofilov. S to omejitvijo pa postane drama „vaška drama“, ki ne daje popolne slike vsega naroda in ki ne more biti kristalizacija one dobe naše preteklosti.

Na vasi smo in v cerkev hodimo; kje je pa gospod župnik? Njega ni; nam, ki poznamo zgodovino, pa se zdi, da njegova nevidna roka plete niti in šunta proti Francozom.

Tista litanija ob koncu je bila najhujša disharmonija, ne morda le za tistega, ki ve iz zgodovine, kaj in kakšni so bili Francozi, ampak za vsakega umnega gledalca: ta slovenska „plemenitost“ se roga, zasmeljuje, a oni prezirani „lažljivi“ Francoz, ki je priznal svojo laž in ki mu jo zato odpuščamo, on odide brez psovke proti ilirskemu ljudstvu — nato pa pride brz mérova tirada o naši plemeniti krvi. Ali ni to contradictio in adiecto? Krivico čutim, krivico v absolutni obsodbi Francozov, laž pa čutim v absolutni pohvali našega ljudstva. Finžgar, Finžgar moj dragi, izgledi to hrapavost, ustvari harmonijo, da bo človeku mirna duša. Rad bi hvalil, pa ne morem, pa moja žena ne more in pravi: „Ob tisti končni oceni se mi je naš narod pristudil.“ Tako je Finžgar s preostro tendenco dosegel nasprotje temu, kar mu govore besede.

Streljanje, plat zvana, bodalo, samokres, grom in blisk, vsa ta vnanja efektnost mi je ob globoki notranji disharmoniji bila neprijetna.

Naš narod je nedolžnost, ki „lepote svoje sama le ne vidi“; Rénard jo vidi in jo občuduje. Naša kri je junaška, ne laže, ne krade, je mož beseda, gostoljubna je, nasilstva ne trpi in tujstva ne. To je idealizem, radi katerega zavidam svojemu dragemu Finžgarju. Tujstva na pr. da ne trpi naš narod v svoji sredini? Kdo naj to verjame, ki ima odprte oči?

Za zanimivimi dogodki in za ostro tendenco zaostaja idejnost, ki bodi očitna: Česar ni ljubezen sklenila, gre narazen (Ljudska volja je sila, ki jo ukroti samo ljubezen) — ali pa morda: uporni konservativizem je nepremagljiv; ta-le zadnji motiv se močno poudarja in je glavna označba Finžgarjevega kulturnega mišljenja.

Končna sodba: Drama je formalno lepa¹⁾ in učinkujoča, pa ne vendar ne uteši, ker ji je vsebina zavita enostransko in je jedro lažljivo. Da bi Finžgar pustil enostransko tendenco in bil bolj realističen nego tendenciozen...

„Mati svetega veselja“²⁾ Ko sem čital na plakatih, da se v „Ljudskem domu“ uprizori to dramska pesnitev Silvina Sardenka, me je mikalo, jo iti pogledat. Žal da mi ni bila dana prilika, videti pesnitev na pozornici; — pravim žal, saj mora v prvem hipu vsakogar zainteresirati dejstvo, da se je naš pesnik lotil tako visoke snovi. Seveda ta interes se kmalu pomeša z dvomom, da bi „Mati svetega ve-

1) Oni kmet-predprežnik in oni fant, bivši francoskoilirski vojak naj bi v prvem dejanju ne ostala ad hoc na pozornici, ko bje mežnar plat zvana. Mérovka v svoji preprostosti naj ne govori narodno-političnih besed o rasah in o križanju krvi! Oficir se v službi ne bo prepiral s fanti in méra ne bo s sablo zval k dolžnosti!

2) Skrivnost vstajenja v petih dramskih slikah. Silvín Sardenko. (W Ljubljani, 1912. Založila Katoliška Bukvarna.) Str. 64.

selja“ vobče mogla uspeti, mati torej, ki s toliko indiferentnostjo sprejme žeblje in krono z ran svojega sina in želeč svojemu srcu odmora, prepusti sinov grob gori sami, naj ga čuva; mati torej, ki nič ne obupava, ampak veruje in zato upa in je zamaknjena v oni svet. Zakaj „sveto veselje“ — to sploh ni tragična snov, ker je to mir, zadovoljnost, ker sveto veselje ne pozna konfliktov; apriori se zdi nemogoče, sveto veselje postaviti v ospredje drame, ako naj drama kot drama učinkuje. Trepetanje, rušenje, napadanje in padanje grešnega veselja, to je dramatično. Zato bo na pr. Magdalena grešnica in spokornica vedno plodovitejša za dramo nego Mati Božja, istotako Iškarjot.

Kar bi dalo svetemu veselju morda vsaj nekaj dramske moči, to bi bila njega gradacija, njega stopnjevanje. A v to svrhu bi moral pesnik podrobneje poznati in prikazati Marijino dušno življenje. Toda tu naleti na težavo, vsaj absolutno ortodoksen pesnik naleti na njo. In v čem je ta težava? Sv. Pismo nam o življenju Matere Božje pripoveduje razmeroma malo.

Zdi se mi, da nam zlasti tudi pri vstajenju Kristovem Sv. Pismo več govori o Mariji Magdaleni in Mariji Jakopovi in Salomi nego o Materi Božji. Najživahnejša in najpodjetnejša izmed žen, ki nam jih prikazuje Sv. Pismo ob tej priliki, je Magdalena, pač znana grešnica „mehkega srca“.

Sardenko se je precej verno držal Sv. Pisma¹⁾ — sigurno ne radi tega, ker se mu zde te vesti zadostne za dramsko dejanje, ampak (kakor mi je, mislim, rekel sam) zato, ker je hotel ostati in biti povsem ortodoksen, a bi ga vsaka zastranitev od Sv. Pisma, vsako izpopolnjevanje Sv. Pisma, vsaka lastna domislitev lahko speljala v krivoverstvo. Evo to je klasičen zgled za „vezana krila“ pesnikov! Vse podrobnosti, vse individualne poteze, ki so potrebne, da vidimo človeka živega pred seboj in ne eterske abstrakcije, so snovi manjkale; dodati pa si jih pesnik ni upal in zato je tragičen — on, ne njegova pesnitev.

Razmahal se je lahko v uvodni pesmi; tu ga ni v ezala snov Sv. Pisma, tu je črpal iz svoje duše, tu mu ni bilo treba paziti, da bi ne zagazil v herezijo, in zato je ta uvod edino prava poezija v knjigi. Ko čitam uvodno verz:

Ta spev, Devica, tebi v slavo!
V njem duša moja, dnevi moji,
sprehodi tihi, težka dela,
molitve verne, vroči boji,
v njem moj večer in moja noč,
izkušana slabost in moč —

mi prihaja na misel — ne vem prav zakaj „Dreizehnlinden“, a vem, zakaj Sardenko sam, ki hodi vedno tako zamišljen, pa je vedno mil, če tudi odločen.

Če hoče kdo dobro religiozno dramo napisati, mora a bstrakcijo dogme pustiti, mora jo zaogrmiti s svojo konkretizujočo fantazijo. Ni čuda, da so baš apokrifne ali „lažne“ slovanske srednjeveške verske knjige najbolj poetične; česar ni bilo v Sv. Pismu, to so si te „lažne“ knjige izmislile in bila je stvar človeku blizu, nazorna in zato dojmjliva. Iz istega vzroka so tudi legende poetične. Poezija se pač ne briga za resnico k o d e k s o v, ampak za resnico srca.

1) Zgodbe Sv. Pisma, 14. sn. str. 618: „Sv. Janez je (Mater Božjo) takoj po pogrebu vzel k sebi.“ Sardenko je stvar tako obrnil, da gre Janez sam tisto noč še k materi, Marijo pa pošlje k Marti oziroma k Ivanu. Kaj je pesniku bilo razlog za to izpremembo, ne vem; bojim se, da nepotreben strah pred takim banalnim domislekom. — Kot dramatičen kontrast je — pač proti zaporednosti dogodkov v Sv. Pismu — ob Kristovem grobu uvedel Iškarjota, ki s smrtno nakano izgine v šumo (1. dejanje). — Istotako je kontrast v 2. dejanju 12. prizor, dekleta, ki mislijo na posvetno možitev, ko misli Marija na svojega božjega sina.

Zato, ker je sveto veselje samo na sebi za dramo neplodovito, nadalje ker Sv. Pismo daje premalo podatkov o Materi Božji, stopa faktično Mati Božja v Sardenkovi pesnitvi v ozadje in človek nekako čuti, da druge osebe brez stvarne potrebe, t. j., le v namene pesnikove govore o njej, ko pa jim je glavni predmet vendarle Kristus. — Ob tej priliki bo umestna še sledeča beležka:

Večna „Magdalena spokornica“. Slast greha in dolžnost pokore je sveta Magdalena. Grešnike vseh časov mika njena grešnost, propovednike njena spokornost, pesnike pa oboje. V srednjeveških cerkvenih prikazanjih je igrala svojo vlogo; italijanski pesniki renesanse so pevali o njej in njih posnemalci, dalmatinsko-hrvatski klasiki. Dubrovčan Ivan Bunić je 1630 izdal epos „Mandaljina“, a sto let pozneje Ignjat Gjorgjić njene „Uzdahe“. A sedaj piše o tej snovi Moric Meterlink dramo; poleg Magdalene nastopita v njej Kristus in Seneka (stojik-filozof).¹⁾ — Srednjeveška slovanska romantika je ljubila razbojnika, ki ga spasi vera brez del, samo kesanje²⁾ — snov, ki bi jo dramatik tudi težko obdelal.

GLASBA.

„**Movi Akordi**“ št. 5 so pred kratkim izšli. Glasbeno-književna priloga obsega 4. in 5. zvezek ter ima za uvodnik kratek pa toplo pisan članek o jubilanu Gerbiću iz peresa dr. Kreka. Članek je poln vdanosti in priznanja. Za nadaljevanje tega članka smemo smatrati odstavek o Gerbiću kot komponistu št. 58. V odstavku „Ivan pl. Zajc“ nam opisuje Krajanski Zajca kot komponista. Članek je kratek, vendar pregleden in brez nepotrebne balasta v štev. in datih, ki ga smatrajo pisatelji takih člankov prepogosto kot najvažnejši faktor svojih spisov. Odstavek „Koncerti“ prinaša čisto kritiko balade „Povodni mož“, najnovejšega dela Parme. Kritiko piše skladatelj Anton Lajovic, kar bodi izrecno poudarjeno. Ob priliki koncerta Gl. M. sem poročal v par vrsticah o izvajanju „Povodnega moža“ in sem pri tem prezrl oba solista. Onim, kateri se niso krili z menoj, naj navedem besede Lajovčeve, ki se krijejo tudi popolnoma z z nazoni skladatelja Parme. Lajovic piše: „Dolžni respekt pred večjim izvornim domačim delom bi zahteval primerne zastavitve tudi v solističnih partijah. Boletova ima sicer vse premise, postati prav dobra pevka, ali dosedaj v svojem muzikalnem občutovanju ni prosta, ni emancipirana šole; toda da se Kovač pri njegovem dosedanem znanju in pri njegovi pevski izobrazbi pusti za botra pri krstu toliko pomembnega dela bi jaz smatral na Parmovem mestu za razžaljenje.“ To so Lajovčeve besede. V poročilu „Glasbene Matice“ čitamo, da se deželna podpora še ni (in se menda tudi ne bo) izplačala. V „Pêle mêle“ sta zanimiva članka o opombah k „Povodnemu možu“, kjer A. L. graja neokusnosti te razlage, in protest Lajovčev proti „neznanemu“ zlikovcu, ki je poetu njegove Serenade pri izvajanju v koncertu „Gl. M.“ izpahnil nekaj člankov. „Novi Akordi“ so posvetili st. 5. Fr. Gerbiću, ki je pred kratkim praznoval svojo 70letnico. Zvezek nam kaže Gerbića v celem njegovem razvoju. Iz časa, ko je glasba bolj služila narodnemu

1) Prim. dr. Fr. Kulinića studijo „Gjivo Bunić Vučićević“ (Izdala Matica Srpska v Dubrovniku 1911).

2) „Izvestja otdejenja ruskago jazyka“ itd 1911. (Peterburg. Str. 248 sl.)

navdušenju nego sami sebi, je njegov moški zbor „Zastava naša“, ki kaže Gerbića navdušenega narodnega prvoboritelja. Njegova „Zastava naša“ je sicer harmonično preprosta pa temperamentna skladba, ki se lahko kosa z marsikatero podobno skladbo poznejše dobe. Temu sledita dva ljubka mešana zbora „Četiri godišnje dobe“ in „Klic pomladi“. Zlasti slednja mi ugaja po svoji ljubki preprostosti in bo pri primernem prednašanju osvojila takoj tudi razvajene poslušalce. Ravno tako ljubka in živahna je njegova „Mazurka“. Sedaj je pa vendar že skrajni čas, da posežejo učitelji klavirja tudi po domači literaturi, ker sicer je napredek nemogoč. Gotovo je omenjena „Mazurka“ muzikalno toliko vredna kakor marsikaka vaja iz te ali one zbirke. Torej, g. učitelji, pomagajte k napredku! Kaj pa šolski nadzornik Glasbene Matice, ali nima nobenega smisla ali vpliva? Sledje trije najnovejši samospevi, harmonično bogati, po obliki preprosti. Prištevam jih med najlepše naše literature. A zahtevajo muzikalno in glasovno izobraženega pevca. Za takega, pa le za takega so hvaležne. Pa še nekaj: Gerbić je sam pevec, ki ve, koliko se sme glasu prisoditi. V tem je daleko pred drugimi modernimi skladatelji. Zvezek konča v cerkvenem slogu pisani dvospev „Ave Marija“, da vidimo tudi Gerbića kot cerkvenega komponista. K.

RAZNOTEROSTI.

G. dr. Ivan Lah je v zagrebškem „Savremenuku“, (VI, br. 11) priobčil spis o Jurčiču.

Gogolj v slovanskih prevodih. Bibliografijo prevodov je priobčil Zabolotskij v „Izvestjih otdejenja ruskago jazyka i slovesnosti imperatorskoj akademiji nauk“ 1911, toma XVI, knj. 2. Pri slovenskem delu sta mu pomagala gg. Pintar in Šlebinger.

Glagolica v župniji Sv. Ruperta na Dolenjskem. „Catalogus contractuum matrimonialium“ te župnije, ki se začne z l. 1664., je vezan v platnice s pergamentnim omotom, na katerem je odlomek glagolskega misala očitno iz 14. veka. (Gl. zagrebško „Prosvjeto“ 1911, št. 23, str. 743.)

Nižji in višji narodi. Vseobči svetovni shod narodov se je vršil lani kot prvi tak shod, in sicer v Londonu. Udeležba je bila neobičajno velika, približno 1200 oseb. Naši časopisi o njem niso niti poročali, vsaj obširneje ne. Take stvari smatramo za reči, ki se nas direktno ne tičejo; moglo bi se zgoditi, da bi celo smešili tistega, ki bi se pri nas zanimal za — Maroko, za Perzijo ali za svetovne shode. S tem pridemo do tega, da svet nič ne ve o nas, a mi nič o svetu. Seveda nam manjka tiste odvažnosti v nastopu, ki jo imajo pripadniki velikih narodov, manjka nam pa tudi — vsaj znanja jezikov. Koga bi poslali mi na tak kongres? Hrvati in Srbi imajo mnogo več inteligence, ki ima francoško, italijansko in angleško izobrazbo. Zato ostajamo doma. Čehi so poslali dr. Suma, ki pa je očitno bil bolj pasiven opazovalec. Na kongresu, ki so se ga udeležili tudi manjši narodi, je prevladal nazor: Ni narodov višjih in nižjih, dasi se razlika v številu, sposobnostih in v razvoju poedinih narodov ne da tajiti. Slabše in manj izobražene pa naj silnejši in izobraženejši prijateljski vzgajajo, izobražujejo, a naj jih ne tlačijo. (Nemški profesor Luschan je pa proslavljal vojsko kot zalog napredka).

Slikarja napisov in lakirarja,
dekoracijska, stavbena in po-
 hišvena pleskarja

Delavnica: Igriške ulice št. 8
 Telefon 154

BRATA EBERL

LJUBLJANA

Tovarna oljnatih barv, laka in
firneža z električno gonilno
 silo

Trgovina in pisarna: Miklošič-
čeve (Frančiškanske) ulice 6

Gričar & Mejač

Ljubljana

Prešernove (Slonove) ulice št. 9

priporočata svojo največjo
in najstarejšo trgovino z

**izgotovljenimi
oblekami**

za gospode in dečke, gospe
in deklice po najnižjih cenah

Predmeti, katerih ni v za-
logi, se izdelujejo po meri
točno in ceno na Dunaju.

Velika in moderna
zaloga oblek
za gospode, dečke, in otroke

A. KUNC

Ljubljana

Dvorni trg števil. 3

(na voglu Židovske ulice)

Strokovnjaška postrežba z
izbornimi izdelki, po nizkih
stalnih, na vsakem pred-
metu označenih cenah.

Naročila po meri točno in pri-
znano dobro.

Imam večjo zalogo

VOŽOV

vseh vrst. Vozove izdelu-
jem po najnovejši dunaj-
ski in pariški modi; tudi
stare vozove jemljem v
račun po visoki ceni.

Franc Visjan

izdelovatelj vozov

Ljubljana, Kolodvorske ul. št. 25

Naslov za brzojavke: **Kmetska posojilnica Ljubljana.** :: Telefon št. 185. :: Žiro-konto pri avstro-ogrski banki. :: Račun pri avstr. pošt. hran. št. 828.406, pri ogr. pošt. hran. št. 19.864.

KMETSKA POSOJILNICA

Stanje hranil. vlog
dvajset
miljonov

Ljubljanske okolice

r. z. z n. z. v Ljubljani — obrestuje hranilne vloge po

4¹/₂ %

Rezervni zaklad
nad pol
milijona

brez odbitka rentnega davka, katerega plačuje posojilnica sama za svoje vložnike. Sprejema tudi vloge na tekoči račun s čekovnim prometom in jih obrestuje od dne vloge do dne dviga, na kar se opozarjajo zlasti trgovci in denarni zavodi po deželi.

Najbolj varno naložen denar!
Največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa do
: 31. decembra 1910 :
nad 564 milijonov kron.

Stanje hranilnih vlog
čez 40 milijonov kron

Rezervni zaklad nad
* 1,200.000 kron. *

Mest. hranilnica ljubljanska

v Ljubljani, v lastni hiši, v Prešernovi ulici številka 3,

sprejema vloge vsak dan in jih obrestuje po 4¹/₄% brez odbitka. Nevzdignjene obresti pripisuje vsakega pol leta h kapitalu. Sprejema vložne knjižice drugih denarnih zavodov kot gotov denar. Denar in knjižice se lahko pošiljajo po pošti. Za varnost naloženega denarja jamči zraven rezervnega zaklada še mestna občina ljubljanska z vsem premoženjem in z vso davčno močjo. **Izguba vložnega denarja je nemogoča**, ker je po pravilih te hranilnice, potrjenih po c. kr. deželni vladi, **izključena vsaka špekulacija z vloženim denarjem**. Za varčevanje ima vložene lične domače hranilnike, v podpiranje slovenskih trgovcev in obrtnikov pa **Kreditno društvo**. Posoja na zemljišča po 5%, in proti poplačevanju dolga po najmanj 1/4%. Dolžnik pa more svoj dolg ~~poplačati~~ poplačati tudi poprej, ako hoče. Posoja se tudi na menice in vrednostne papirje. ~~poplačati~~